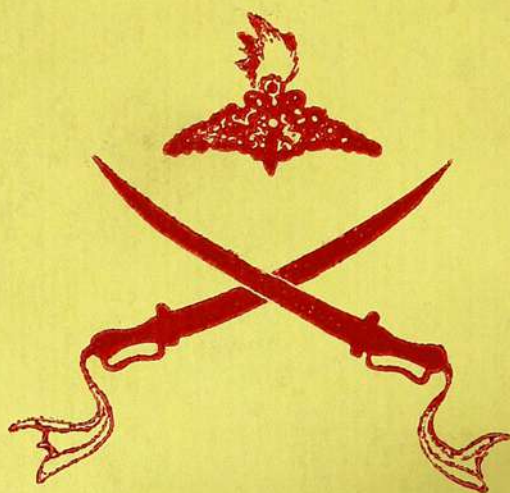

ئىبراھىم قۇربان

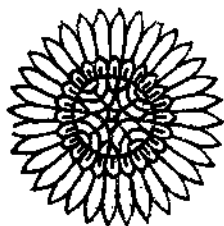
يېزىق سىلمىسى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئىبراھىم قۇربان

يىتەقسىزلىك

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابلىمىت ھاجى

يەتتە قىزلىرىم

(ئارەبىي داستان)

مۇھەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى

ئىلچاڭ شەنچۇا كىتاپخانىسى ئارقىتىدۇ

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى بىاسا زاۋۇدىدا بېسىلدى

ئۆلچىمى: 1092×787 م.م، 32 كەسىم، بىاسا تاۋاق 4

1992 - يىلى 5 - ئاي 1 - نەشرى 1994 - يىلى 7 - ئاي 1 - بېسىمى

سانى: 15000 -- 1

كىتاپ مەۋزۇ: 41 -- 10264

باھاسى: 0.32 يۈەن

نەشرىياتتىن

ئىبراھىم قۇربان 1942 - يىلى ئۇچتۇرپان نا-
ھىيىسىنىڭ يامانسۇ يېزىسىدا بىر دىخان ئائىلىسىدە
تۇغۇلغان. 1950 - يىلىدىن 1958 - يىلىغىچە باشلان-
غۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1980 - يىلىغىچە
ئافسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئومىكىدە ئىجادىيەتچى، ئۇچ-
تۇرپان ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولغان.
ھازىر ئۇچتۇرپان ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا ئىشلەيدۇ.
ئىبراھىم قۇرباننىڭ ئىجادىيىتى 1954 - يىلى
باشلانغان.

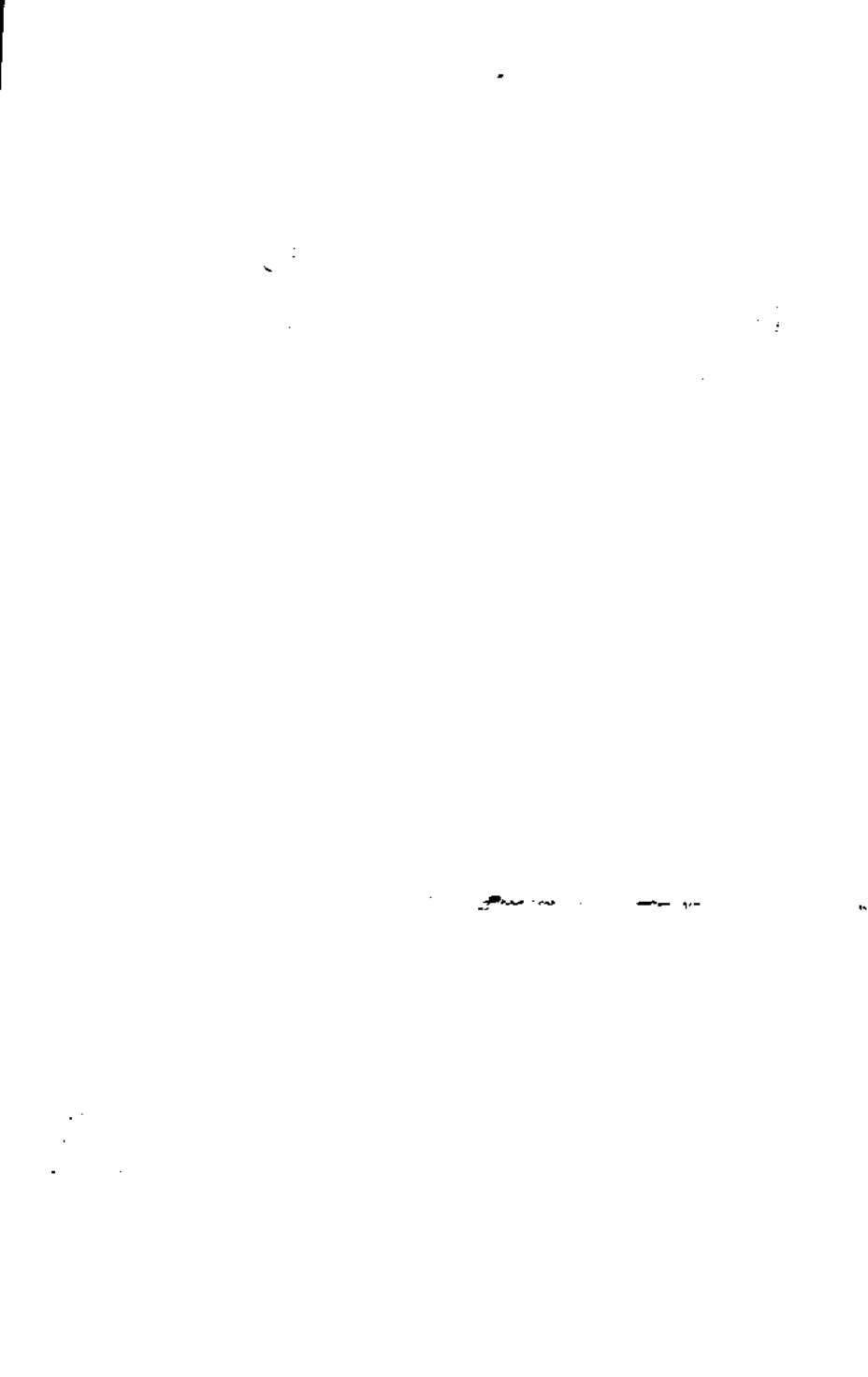
«يەتتە قىزلىرىم» داستانى ئۇنىڭ ئىجادىيەت مەنبەسى.
بۇنىڭ بىرى بولۇپ، بۇنىڭدا 17 - ئەسىردە ئۇچتۇرپاندا
يۈز بەرگەن تارىختا مەشھۇر دىخانلار قوزغىلىڭى ۋە مۇشۇ
قوزغىلاڭنىڭ قاتناشقۇچىلىرى بولغان 7 قىزنىڭ قەھرىمانلىقى
بايان قىلىنغان.

مۇزىكا دەرسىچە

1	مۇقەددىمە
3	بىرىنچى باب
9	ئىككىنچى باب
14	ئۈچىنچى باب
17	دۆلەتچى باب
23	دەشەنچى باب
31	تۆتىنچى باب
37	يەتتىنچى باب
44	سەككىزىنچى باب
50	تۆتۈزۈنچى باب
56	ئونىنچى باب
63	ئون بىرىنچى باب
69	ئون ئىككىنچى باب
71	ئون ئۈچىنچى باب
84	ئون تۆتىنچى باب
90	ئون دەشتىنچى باب
94	ئون ئالتىنچى باب
100	ئون يەتتىنچى باب
104	ئون سەككىزىنچى باب
108	ئون توققۇزىنچى باب
111	يىگىرىنچى باب
115	يىگىرىمە بىرىنچى باب
119	خاتىمە

مۇقەددىمە

بۇ دىياردا تۇغۇلۇپ چوڭ بوپتىمەن،
كاھىدا ئوڭ، كاھىدا ئوڭ بوپتىمەن.
ئوڭلۇغۇم - ياشلىغىم ھەم بەگۋاشلىغىم،
ئوڭلۇغۇم - ھىكمەت بىلەن سىرداشلىغىم،
باقسام ساناپ بىر كام قىرىقتۇر يېشىم،
ئاپپاق قىرو چىللاپتۇ قارا بېشىم.
ھەسسەم قانچە بۇ گۈل ماكان ھورمىتىگە،
ماڭا بەرگەن ئاق نېنى - شەرىپىتىگە؟!
پەرۋانىدەك ياشىدىم بۇ باغدىمەن،
بىراق قالدىم يارەنلەر بىر داغدىمەن.
بۇ داغ دىمەك - ئىشقىنىڭ ئوت داغىدۇر،
(قۇربان بولغان يەتتە قىز پىراغىدۇر).
چۇلغاپ ئالدى ئاجايىپ ئارمان مېنى،
بۇلبۇل قىلىپ سايراتتى ھەرىئان مېنى.
ئەڭ جۇلالىق گۈللەرگە قوناي دەيمەن،
شۇ گۈللەرنى خەلقىمگە سۇناي دەيمەن.
«توققۇز بۇلاق» باغىدا يازاي دەيمەن،
-ارىخ ئىجرە زەر ئالتۇن قازاي دەيمەن.

يەنە غۇزداق ھۆسنى كۈزەي دېمەن.
— ھەمرا بولۇپ باغ ئارا يۈرەي دەن.
كىتاپخانم ئېسۇسكى تىلىم لالدۇر،
كەچۈرگەيسىز قەلەم تېخى گالدۇر.

بىر ئاچچى ئاپ

I

ئوڭ يېنىمىدا كەلگىنىدە بۇلبۇل پەرى،
سول يېنىمىدا كەلگىنىدە ھەي گۈل پەرى!
ئەي پەرىلەر قىل قوبۇل بۇيرۇغۇمنى،
ئەجەل قۇمى باسقۇچە قۇيرۇغۇمنى.
سۆزنى باغلاي ئاۋال باش ھىكايىدىن،
يەتتە قىزنىڭ تۇغۇلغان ماكانىدىن.
بۇ قىزلىرىم ئەرەشتە يۈرەر ئىمىش،
ئايىدىك كېچە زىمىنغا* كېلەزىمىش.
«توققۇز بۇلاق» سەيلىگاھ باغى ئىمىش،
مولچەر تاغ ① ھەم سەيلىگاھ تاغى ئىمىش.
ئايىدىك كېچە كول ئۈستى چىمىر - چىمىر،
ئەتراپىدا تارۇش بار شۇبىر - شۇبىر.
توققۇز بۇلاق كولىدە ئۈزەمدىكىن،
با ئاستىدىن ئۈلچىلەر سۆزەمدىكىن؟
شۇ يەتتەدە كائىنات ناۋاسى بار،
ناۋا بىرلە جور بولغان ساماسى بار.

① مولچەر تاغ — «توققۇز بۇلاق» نىڭ يېنىدىكى تاغ

توشقان دەريا بىر ياندا نەزىم قانچى
ئۇياتقانداك تۇلۇن ئاي يەردە تارتقان
خەندىن ئۇزار تىيانشان قىيا يېقىپ،
تاماشىدا — ئاسمانمۇ گۈلخان يېقىپ،
نە بولۇر شۇ قىزلارنى كۆرۈپ ئالسام؟
چامالغا قانغىچە تويۇپ ئالسام.

2

ۋىسال ئىزدەپ بىر كۈنى ئويما پېتىپ —
كۆرۈپتىمەن ئۇ قىزلارنى، قالدۇم قېتىپ.
ھەيھات! قاراڭ باشىدا تاجى رەۋىي،
يەتتىلىسى شەمشاتتەك، زەپمۇ لەۋمى.
جەمى ئىقلىم پەرىنىڭ باشى ئىكەن،
«توتۇقۇز بۇلاق» سۇلىرى - ياشى ئىكەن،
قىچان قەلەم قابىلىرى، چولپان كوزى،
نۇرلىرىدىن بولغىسى تۇن كۈندۈزى،
سۈمبۇل مىسال چاچلىرى ئال - تال كىيۈر،
ھەر بىرىنىڭ مەڭزىدە بىر خال كىيۈر،
كىرىپكىلىرى ئوقىلاردەك ئويىناپ كىيۈر،
ئىشقى - ئاتەش بۈرەكنى بويلاپ كىيۈر،
ئېغىزلىرى ئويماقتەك، لېۋى غۇنچە،
قايسى تۇنجى قىزارغان زادى شۇنچە؟
كىمىزەكلەر ئارىدا سەپ - سەپ تۇرار.

تۇ بۇ قىزلار شاھغا بەزمە قۇرار.
 ھېشى ئاپپاق سەدەپتەك پار - پار كېلۇر.
 بۇ پەردىنى سويىگىلى مىڭ يار كېلۇر.
 چۈچۈقىنى ئويغانسام چۈشۈم ئىكەن،
 قانات قاققان چىن ئارزۇ قۇشۇم ئىكەن.
 شۇندىن بىرى ئاتلاندىم دىدار ئىزلەپ،
 شاھ ئۇرارمەن كۈزلىرى خۇمار ئىزلەپ.

تونۇشايلى يەتتە قىز ئىسمى بىلەن،
 گۈلگۈن رەڭلىك، يالقۇنلۇق جىمىسى بىلەن.
 قىز سەردارى مائىسەخان تۇلۇن ئايدۇر،
 بەستى چىنار، شوخلۇغى قۇلۇن تايىدۇر.
 لالە كىرىپك، كۈزلىرى قارىقاتتۇر،
 بۇ ماكاندا تېڭى يوق پەرىزاتتۇر.
 چۈشۈمدىكى پەرىنىڭ ئۈزى شۇدۇر،
 ئېغىزلىرى، لەۋلىرى، كۈزى شۇدۇر.
 ماڭسا - تۇرسا ھەمراۋۇر ساۋاقداشلار،
 ئۈزى ئوخشاش سۈمبۇل چاچ، قەلەم قاشلار.
 ئۇ راستىنلا ئوت يۈرەك شائىر قىزدۇر،
 ئۇسۇلغىمۇ ئاجايىپ ماھىر قىزدۇر.
 بۇلۇل پەرى ھاجىتىم چۈشتى ساڭا،
 دىنىم چولپان، كۆپ ياردەم بەرگەن ماڭا.

ئاۋا قىلغىن مائىسەمنى ئايلانغانچە،
ئاپالەمدىم لايىق سوز ئامال قانچە؟
ئاپتاپتەنمۇ ئالدىقتۇر مەهرى ئۇنىڭ،
ئالەمدىنمۇ كەڭرىدۇر زېھنى ئۇنىڭ،
يا جىسمىنى سۇت بىلەن دۇغۇرغانمۇ؟
پىزراغىنى ئىپاردا سۇغۇرغانمۇ؟

ئاينى ئادەم تۇغامدۇ بۇ جاھاندا،
ئاي يۈزىدە داعى بار ئاندا - سانددا،
شۇنچە كۆركەم يازار ئۇ ھەسلى خەتتى،
خەتتاتلىققا باغلىغاچ مۇئەييەنلى،

كۆرۈپ قالسا ۋەسلىنى شاھزادىلەر،
تائام يىمەي ئۇرغۇسى پەريادىلەر...
ئۇندىن قاندا دىلبەرنىڭ دىلى يۇمشاق،
خۇددى بۇلبۇل، شائىرە، تىلى يۇمشاق،
گۈلدىن گۈزەل ھۈسۈنىدە دىلپەر ئاتلىق،
غەمكىن بۇلبۇل بىر كۆرسە تاپار شاتلىق،
پەرۋاد كۆرسە شىرىننىڭ تۈزى - دەرىلەر،
ياقۇت كۆزۈك ئۈزۈكنىڭ كۈزى دەرىلەر.

× × ×

قىزلار ئىچىرە غۇنچە غىز بىر چالاسىدۇر،
كۆرۈپ قالسا، ئاشىقلار باغرى قاندىدۇر،
ناخشا ئېيتسا زىمىنى زىل - زىل غۇمۇر.

نۈمەنلىگەن بۇلبۇلى خىجىل قىلۇر.

× × ×

باغدا بۇلبۇل سايىرىداس گۈل بولسا.
گۈلدىن ئۈزلۈك گۈلچىراي قەمبەرىدە.
بويى زىلۋا، قاشلىرى بەرگى قىياق،
ئۈسۈل ئۈچۈن باغلىغان ئۇ ئىشتىياق.

× × ×

يەتتە قىزنىڭ ئىچىدە زوھراسى بار،
جاننى ئالۇر، قاشنىڭ ئوقىياسى بار.
مەگزى قىزىل قاشنىڭ ئانارىدەك.
جىسمى گۈلدۈر بەشكىرەم باھارىدەك.
چالسا تەمبۇر قاشىغا بۇلبۇل كېلىدۇر،
سەنەم تارتىپ ھەر قېتىم مىڭ گۈل كېلىدۇر.

× × ×

قانداق تەسۋىر ئىتەيكىم گۈلايمىنى؟
ئىزى خۇشخۇي، قوي كۈزلۈك، مۇنايمىنى.
شۇنچە نەپىس گۈل چېكەر كەشتىلەرگە.
چىقسا گۈلدەك كۈرۈنەر رەستىلەرگە.
خىجىل قىلۇر گۈللەرنى ۋەسلى ئۇنىڭ،
گۈلدىن ئۈزلۈك، گۈلەمكىن نەسلى ئۇنىڭ؟

× × ×

قۇياشمەكس، ئايىمەكس ئەختەرنىسا؟
تۇي قاراڭغۇ بولغۇسى ئۇ بىرەمسە.
زىپ ياراشقان مەڭزىگە زىناقلىرى،
شامالدىنمۇ ئىتتىكتۇر ئاياقلىرى.
ئات ئۈستىدە كۆرسىتىپ ماھارەتنى،
ھەر يۈرەكتە ئۇرغۇتار جاسارەتنى.
ئوقبا، قېلىچ، شەمشەردە مەشىق قىلۇر،
بۇرۇن بولغان جەڭلەرنى تەتقىق قىلۇر.

× × ×

تولدۇر ساقى قەدەھنى ھورمىتىمگە،
مەدەت بولسا كىپايە قۇربىتىمگە.
يەتمەك ئۈچۈن مۇراتقا بىر مەي ئىچەي،
داۋام قىلىپ داستاننى دەريا كېچەي.

ئىككىنچى باپ

1

تونۇشايلى ئۇچتۇرپان — گۈلزار بىلەن،
قەھرىمانلار يېتىلگەن دىيار بىلەن.
بۇ قەدىم يۇرت ئەسلىدىن بىر گۈل ئىدى،
قۇشلىرى شىرىن سۇخەن بۆلبۈل ئىدى.
ئۇ بېشىدىن — بۇ بېشى ئوتلاق ئارال،
تاغلىرىدا كىيىكلەر، بۇغا — مارال،
يۇرتنىڭ بېشى — ئوت بېشى ① تاغ باغرىدا،
ياز كۈنلىرى تاماششا باغ باغرىدا،
قىزىپ كېتەر قۇم بۆلۈك ② سەيلانەسى،
ئادا شەيدا ئوت يۈرەك پەرۋانەسى،
ئاقپار ③ دىگەن ئاياغ يۇرت مىسلى لالە،
ئوتتەس كارۋان مەي ئىچمەي بىر پىيىلە.

① ئوت بېشى — ئۇچتۇرپاننىڭ غەربىدىكى تاغلىق جاي.

② قۇم بۆلۈك — مەشھۇر قەدىم سەيلىگاھ.

③ ئاقپار — ئۇچتۇرپاننىڭ ئايىغىدىكى گۈزەل جاي.

چاي باھاردا جاي تاغدا ① ئورۇن بولۇر،
 ئادەم توپى ساقسىز يۇلتۇز بولۇر،
 ئۆزى كېتەر ئۆزلەندۈرۈپ، ئات بەيگەسى،
 مۇددى شاھىك بولغاندەك توي مەركەسى،
 مەزەر سالىق ئۆزى تۇرپان ئالتۇن قازاق،
 قازاق تاغ ② ئۆزى تاجى رازاق،
 ئەرەم ئۆشەن دەرياسى مەشھۇر كېلۇر،
 قەشقەر كۆلى زۇمرەتكە رەڭداش كېلۇر،
 ئۆلۈپ ئاقماق بۇ دەريا ئېتى «توشقان»،
 دەريا بويى كىيىنلار بىلەن توشقان،
 ياۋامسۇر يۈرەكلىك كېچەلىستىن،
 «يامان» ③ دىگەن بىر ئۆتۈم ئىچەلىستىن،
 سۇزۇك سۇلار چىرايدىن ئويىناپ كېلۇر،
 ئېتىن بولۇپ تاغلارنى بويلاپ كېلۇر،
 بۇ دىيارنىڭ كۆركەمدۇر ئورمانلىرى،
 شامال چىقا يەلپۈنەر بۆستانلىرى،
 بەر تېگىدىن ئۆتۈپۈرۈپ بۇلارلىرى،
 ھەجەپ كۆمۈم ئىتراپى - ھەيلىلىرى،
 مول بولماقچى بىر يان ئوتلاقلىرى،
 سېمىز كېلۇر ئايلىقى - تايچاتلىرى،
 ئېرىق ئۆستەك بىرىلىرى چىمەنزەرلىق،

① چاي تاغ - ھەر يىلى ئورۇن مەركەزى بولىدىغان چاي،
 ② قازاق تاغ - مولچەر ئاغلارنىڭ مەركەزى،
 ③ يامان سۇ - توشقان دەرياسىنىڭ مەركەزى.

خۇش ھالەتتىكى. چۇلالىقى ھەم ئىپادىلىق.
 بىر يېنىدا ئېچىسا رەيدان گۈلى،
 بىر يېنىدا ئېچىلار پىچان گۈلى.
 ئۇرۇك، ئالما، ئۇزۇمنىڭ سەرخىلى بار.
 ياڭاق، شېتۇل، نەشپۇتنىڭ ھەرخىلى بار.
 كىشى يېسە شىرنىسى تىلىق بارار،
 يىراقلاردىن مېھمانلار ئىلەپ بارار.
 راۋان يەنە شەھەردە سودا - سېتىق،
 كەڭرى ئاشلىق ۋە يەنە ئاماق - قېتىق.

× × ×

بۇندا تاغلار ئالتۇنغا تولغان ئىكەن،
 تا ئەرەلدىن تاشلىق بولغان ئىكەن.
 بىر زاماندا بۇ شەھەر "بەر - بەر" ئىكەن ①،
 كۈچلىرى قاش تېشى - مەر - مەر ئىكەن.

2

يۇرت باشلىقى ئىلىخان قەمبەر ئىدى،
 ئىتتىپاقى ئىل بىلەن چەمبەر ئىدى.
 مەجەزىدىن يامانلىق ھەم يات ئىدى،
 خىزمىتىنىڭ، ياشارغان بىر زات ئىدى.
 گاھ - كۈنلىرى ئىلىخان ئوۋغا چىقار،

① ئۇچتۇرپان بىر چاغدا شەھرى بىر بەر دەپ ئاتالغان.

ئارقىدىن ئونلىغان دوغا چىقار.
قۇشلىرىنى سالاتتى چۇقان بىلەن،
ئاتلىرىمۇ باراۋەر بوران بىلەن.
مۇنداق تۇرمۇش ھەپتىدە تەكرار ئىدى،
ساداق تارتىپ ئاتقىنى ئوقيار ئىدى،
ئىلىم ئىزلەپ يۇرت كېزىپ باشتا ئوزى،
پەرزەنت كورگەن ئەللىك بەش ياشتا ئوزى -
ئوقۇر ئىدى بالىلىرى داموللىدا،
ئىلىم ئۇچۇن قىلاتتى جاننى پىدا،
يامان كوزدىن ھەزەر قىپ ئاسقان تۇمار،
ئوغۇللار گۈل، يالغۇز قىز كوزى خۇمار،
ئەتە - كەچتە ئۈگىنەر چامباشچىلىق،
چۈشەنمەي دەر بەزىلەر «قانداق قىلىق»؟
فېلىچىۋازلىق ھەركىتى قىزىق ئىدى،
بەش قىلغان قۇم خالتا قىرىق ئىدى -
بەگ ئاتالغان ئوغۇللار ئەل ئاغزىدا،
ئاۋايىمنىڭ نەزىمىسى سەل ئاغرىدا،
چامائەتنىڭ بالىغا ئىخلاسى بار،
ياخشى ئادەم بولۇر دەپ ئىنكاسى بار،
ئەسسىتۇللا - چوڭ ئوغۇل، پەھلۋاندۇر -
رەھىمىتۇللا - كىچىگى، ئەرسىلاندۇر،
بويلىرىمۇ تەپ - تەكشى قىرقيغاندەك،
گۆھەر ئىچرە - گۆھەرنى ئىلغىغاندەك،
يۇرتىمۇ يۇرتتىن تاللانغان تەڭنۇشلىرى.

پەرۋاز ئۆرۈر ياشلارنىڭ ھەس قۇشلىرى.
تۈزەم ئۈچۈن تەڭداشسىز مايىسىغانى،
نىڭ تەسەددۇق ئۇ قىزغا ئۆنىڭ جانى.

× × ×

ساقى مەي سۇن گۈزەل پۇرت ھورمىتىگە،
تولسۇن جامىڭ مۇھەببەت شەرىپىتىگە.
مەس بولساممۇ بولايچۇ ئىچىپ - ئىچىپ،
يۇ دىيارنى ئۇلۇغلاي جاندىن كېچىپ.

ئۈچىنچى باب

1

كۆز شامىلى چىقماقتا شىلدىرلىشىپ،
يوپۇرماقلىرى چۈشمەكتە پىلدىرلىشىپ،
لەيلىمەكتە ئاسماندا قۇڭغۇر بۆلۈت،
نەلەرگەدۇر يوناخان قوڭغۇز - قۇرۇت؟
شۇچە ساقىن، يېقىملىق كۆز ھەۋاسى،
ھەر تامدا قىزىلارنىڭ بار ناۋاسى،
ئۇغا چىقىن ئەلخان چاڭگال ئارا،
يىقىنلاشتى ئاتقىمۇ بارا - بارا،
ھەر كۈنى شام، ئولتۇر چىدىر ئۇرۇن،
قىزىنى تاۋلار ھەممىسى سىغىر تۇرۇپ،
قونالغۇدا تەيياردۇر بەررى ساقۇپ،
شورپىسى بار ۋە يەنە - مېۋى - راۋاپ،
يامانسۇ ① دەپ يېزا بار تاققا يېقىن،
بوك باراقسان چاڭگاللىق، باققا يېقىن.

① يامانسۇ - ئۇرپاننىڭ تاغلىق مەزىسى.

قېرىغۇل - توشقان زەپ كۇپتۇر بۇ ماكاندا
 بىلەن بىلەن بىر ئاندا - بىلەن بىلەن
 گويىا زۇمرەت بۇ يۇرتنىڭ بۇلاقلىرى،
 پۇراپ تۇرار ھەربىدا شىۋاقلەرى،
 بىر پادىچى كەلمەكتە بىراقلاردىن،
 قوتازلارنى مۇغىرىپ بۇلاقلاردىن،
 كورۇنگەن بۇ، ياپىرىي قانداق نەم؟
 يامان سۇدا بارمىدۇر ياكى دىۋە؟
 ھەيران بولدى تورەم بۇغا يولۇققاندا،
 مۇنداق ئادەم كورۇنمەس ئۇچتۇرپاندا،
 دىدى تورەم: ئەي يىگىت ئىسىمىڭ نەم؟
 ئەلى تورەم مەندۇرەن، سەن غەم يەنە
 سەن ئۆزەڭنى بىرمۇ - بىر ئەيلە بايان
 كورۇنمەستىن كوزۇمگە يۇرگەن قايان؟
 دىدى يىگىت: تەقسىم، قاسىم ئىسىم،
 شۇ بۇ يۇرتتا چوڭ بولغان مەن بىر يىمىر
 دىدى تورەم: ھەي قاسىم ھالىڭ قانداق؟
 بايان ئەيلە بىرمۇ - بىر زاتىڭ قانداق؟
 دىدى قاسىم: يىگىرمە بۇيىل يېشىم،
 قوتاز بېقىپ ئوتۇشتۇر كۈندە ئىشىم،
 ئانا - ئانا بارچىغى ئوتۇغانمەن،
 شامەشەردەك غەزەلمۇ توفغانمەن،
 چاكار بىلەن ئۇلاردىن ئايرىلىپمەن،
 ئاكا بولدىمۇ قاسىم قايرىلىپمەن.

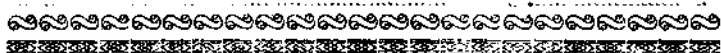
بەش يىل بولدى بىر بايغا بولدۇم مالا،
 شۇندىن بىرى مۇشەققەت چەكلىمەن مالا،
 ئەلىخان دەپ ئاتىلىغان ئۆزلىرى،
 نىسپ بويىتۇ كۆرمەككە يۇرلىرى.
 قايسى دەرتنى تۇگۇتەي سوزۇم مالا،
 كورگۇنۇمۇ ئاز ئەمەس كوزۇم بىلەن،
 دىدى تۈرەم: يەتكەيسەن مىرادىغا،
 كوزۇم چۈشنى شەمشاتەك سىناقىغا،
 قېنى كۈرەي نىيىگىنى تېز چالغىغا،
 كۈگلىمىزنى خوش قىلغىن، بىر ئالغىغا...
 شۇندا قاسىم بەلدىكى نەينى ئالدى،
 ھەۋەس بىلەن ئاۋا قىپ راسا چالدى،
 كەچكى شەپقەت ئاڭلىدى سادالارى،
 مەيىن شامال باشلىدى سامالارنى،
 چارۋىلىدى چاڭگاللار ئەجەپ ھەيۋەت،
 قېتىپ قالدى ئرۇچىلار مىسال سۈرەت.

×

×

×

مەي سۇن ساقى ئىنساپقا ئىچەي بۇ رەت،
 مۇھەببەتلىك باسغا كۈچەي بۇ رەت.

تۆتىنچى باب

1

ئەسلىلا ئەلخان يېزىپ پەرمان،
 بەردى دەرھال قاسىمغا كۈچ ۋە دەرمان،
 شۇندىن سۇڭ ئۇ ئوردىدىن ئورۇن ئالدى،
 خوشلىقىدىن ئېيىنى راسا چالدى.
 ئەسموتوللا بەگ بىلەن رەخمىتۇللا،
 شۇ يىتمىغا كويۇنۇپ بولدى ھەمرا.
 ياساندۇردى بەستىنى بەگلەرگە خاس،
 ۋاھا مۇنچىلا كېلىشكەن يىگىت بولماس.
 كىيىم قاسىم ئەگەردە پولات ساۋۇت،
 مىڭ ياۋىنىمۇ جەڭلەردە قىلۇر نابۇت.
 ئۈگەنمەكتە تىرىشىپ تېخنىكىنى،
 ئەپچىل شىلتىپ قېلىچ ۋە نەيزىسىنى.
 كۈچ سىنىشار گامىدا مايسىخاننى،
 ئالاقزادە شۇ مىنۇت قاسىمجانمۇ.
 چۈنكى قىزنىڭ ھەركىتى پەرۋاننىدۇر،
 نى - نى يىگىت تەڭ كېلەلمەي ئاۋارىدۇر.
 گاھى قاسىم نەي بىلەن ماھارەتتە،
 گاھى چاغدا يېقىملىق قىرائەتتە.

قىزلار بىلەن ئارىلاش يۈرگەندە،
ئاتەش يانار لاۋىلىداپ يۈرگەندە،
كىملىرى بىلسۇن ئاھ ئۇرۇپ يۈرگەننى،
كېچىلەردە شىرىن چۈش كۈرگەننى،
ئوتتى چىداپ كۈيۈكنىڭ دەرتلىرىگە،
تىزىپ نەزمە قەلىمىنىڭ بەتلىرىگە،
كۈز يۇمىسلا بۇ ئىنى ئويلا - ئويلا،
باشلىنىدۇ باغچىدا قىزىق ئويلا.
ئۆزى غرىپ، يار سەنەم يۈرەر باغدا،
گۈللەر ئارا سەيلىدە سەھەر چاغدا،
«توقۇتۇز بۇلاق» باغلىرى ئەينى جەننەت،
سەندەن ئۇزار پەرىلەر ئىچىدە شەرىپەت،
كۈلىڭ ئۆسۈش رەڭلىنەر ئاسمان بىش،
ھاڭار ئاسم قىرغاققا جانان بىلەن،
چۈچۈپقەن ئويغانسا شىرىن چۈش،
ئاھ ئۈستىگە ئاھ ئۇرۇپ يۈتتۈر ھۈش،
مۇنچاق - مۇنچاق ياش ئاقار چاقىلاردىن،
ئاي زەم - زەم چىققاندەك بۇلاقلاردىن،
بۇندا يۈزلەپ قىزچاق بار پەرىزاتىك،
ئاھ كۈزلۈك سوزلىرى قەن - نىۋاتىك،
يۈزلەپ يىگىت چاك ئېتىپ ئاۋاردۇر،
قاسىمجاننىڭ قاپىسى تىز چىن يارىدۇر؟

كاككۇك قونۇپ باماردا دەرەخلەرگە،
 سۇڭنۇق سايىراپ ئوت ياقىنى يۈرەكلەرگە.
 تىكشار قىزلار ياڭرىسا نەي ساداسى،
 قاسىمىدىن كۆزىنىڭ زەر قاراسى.
 يەتتى تارتىپ چېكىمگە قاسىمجاننىڭ،
 ئوتى ياتان ئەمىدىن مايسىخاننىڭ.
 شۇنداق كىنلەر بىردە - نۇن كېچىدە،
 بىر مەقسەتلىرى ئويلىدى ئۇ ئىچىدە.
 بەلگە ياغلاپ سۇيگۈنىڭ كەمىرىنى،
 ئاسنا قوپۇپ ياندۇردى پەنەرىنى.
 قورقۇشنىمۇ تەلەرگە تاشلىۋەتتى.
 پەي ۋەلەمدە بىر نەزمە باشلىۋەتتى:

گۇلارۇسەن، غۇنچىمۇسەن، پەرۋانە قىلىدىك مېنى سەن -
 سارغىيىپ بولدۇم سامان، پىغانى قىلىدىك مېنى سەن.
 تاپالىمىدىم پەرۋاز ئۇرۇپ سەنچە گۈزەل رۇخسارنى،
 يۈرىكىمگە ئوت يىقىپ مىڭ پارە قىلىدىك مېنى سەن.

بىر جاۋاب قوي كۈلۈگۈم، بالدەك شىرىن راست سۆزلۈگۈدە.
 ناز جاھان سەنسىز ماڭا، بىگانه قىلىدىك مېنى سەن.

تالملىق باققا كىرىپ مەن ئۆزۈمدىم بىر ئالمىنى،
ئادەم دىسەم ئاغزىمدا ئوت، گۈلخانە قىلدىڭ مېنى سەن.

بۇ ئانام يوقتۇر مېنىڭ، ياكى ئاتام يوقتۇر مېنىڭ،
ئىشۇ ئۆتۈمنى ياندۇرۇپ، مەردانە قىلدىڭ مېنى سەن.

بىر ئىلاج يازدىم سالام، يازماي دىسەم باغرىم كاۋاپ،
سۈيىگىلى ئومرۇم بويى خۇمارە قىلدىڭ مېنى سەن.

يېزىپ قاسىم نەزمىنى خۇشخەت بىلەن،
تەكرار ئوقۇپ قاتلىدى ھورمەت بىلەن،
مايسىخانغا بەرمىگى مۇشكۈل ئىدى،
قانداق قىلسام بۇلار دەپ كۆپ غەم يىدى.
ئاخىر تاللاپ ئەلچىگە گۈلايىمنى،
ئۆزى خۇشخۇي، قوي كۈزلۈك مۇلايىمنى،
شۇ مەكتۈپنى مايسەمگە بېرىڭ دىدى،
مەخپى خەتتۇر ئېھتىيات قىلىڭ، دىدى.
خەتنى ئېلىپ خوش بولۇپ گۈلايىم قىز،
(ئېلىپ ماڭدى مايسەمگە، مۇنايىم قىز)،
تاڭلا كېچە مايسىخان چەكتى ئەلەم،
كۈز ياش قىلىپ تىرلىغا ئالدى قەلەم،
باشلىۋەتتى نەزمىنىڭ جاۋاۋىنى،
ئالار بولدى يىتىمىنىڭ ساۋاۋىنى:

«تەڭرىگە يەتكەنەنمىكىن ئاھىم مېنىڭ - زارىم مېنىڭ.
قالماي ئارمانلىرىم بولساڭ ئەگەر يارىم مېنىڭ.

ئەي يىگىت، پالۋان يىگىت جىسمىڭ سېنىڭ ئوت تاغىمۇ؟
تەپتىدە ئىشقى ئوتۇڭ ھىچ قالمايدى ھالىم مېنىڭ.

سارغىيىپ كەتكەنلىگىڭ كۆپتىن بىرى مەنۇم ئىدى،
ئوق بولۇپ تەككەن ئۈچۈن مەڭزىدىكى خالىم مېنىڭ.

سەن تۇرۇپ لازىم ئەمەس مىڭ ئەغنىيار شاھزادىلەر،
بىر ساڭا پەيۋەندىدۇر - جىسمىم مېنىڭ، جانىم مېنىڭ.

سەن ئانامدىن غەم يىمە ۋە يا ئانامدىن غەم يىمە،
گەر سېنى يار قىلمىسام دەل ئۈچكىسى شامىم مېنىڭ.

سەن كەبى پەرھادىنىڭ بولسام شىرىندەك مەشۇغى،
تارقىغاي ئالەم ئارا نامىم مېنىڭ - شانىم مېنىڭ...

كورمىگەندۇر مايسىئۇل مۇنداق كېچە،
زار قاقشىدى مىڭ ئولۇپ تاڭ ئاتقچە.
قۇلاق تۈۋى جاراڭلاپ نەي ساداسى،
بولدى گۈلخان كوزىنىڭ زەر قاراسى.
تاڭ سەھەردە چاقىرىپ گۈلايىمنى،
يەتكۈز دىدى قاسىمغا مۇددىئايمىنى...

× × ×

جۇپ قۇددەر پەيتىدە ئۇلارنىڭ -
سارات تاپمۇن ئاشقلار ئىشتمىغان.
بىراق، سادى، داياننىڭ داۋانى بار،
ئەمەلدىنلا ياخشىنىڭ يادىنى بار.

بەشمىنچى باب

!

نېچك ئاسمان ئاچمايسەن جىرايمىڭنى،

بايان ئەيلە، ئەڭلايچۇ مۇددىئايىڭنى.

ۋە يا غەمگە بىر باشتىن چۆكەي دەمسەن،

ۋە يا ياشنى مولدۇردىك تۆكەي دەمسەن؟

تېز بىر جاۋاپ دەردىڭگە داۋا بېرىمۇ،

ئۆزەڭ سۇيىگەن يېقىملىق ناۋا يوقمۇ؟

شۇناپ كۆڭلۈم مېنىڭمۇ پەرىشانىدۇر،

نورەم ئۇچۇن ئايغۇرۇپ كوزۇم قاندۇر،

ئەلى تورەم يېرىم يىل يېتىپ قالدى،

بارغانسېرى پۇت قولى قېتىپ قالدى.

داۋالىدى نەچچە ئون تۇتۇپ - دۇختۇر،

شۇنداقتىمۇ ساقلىغى يەنە يىرتتۇر.

سىقىپ بەردى قەشقەرنىڭ ئانارنى.

باسالمىدى كېسەلنىڭ ئاراۋىنى.

نىم تاپماي مابىستۇل يەلىپ تۇرار،

كوزى ياشتا، يۈزىگى ئوكسۇپ تۇرار.

گاھى چىشلەر ئەنەمدىن ئۇ لېۋىنى،

دادىسىغا دىيەلمەي ئىچ سىرىنى.

كۈيەمەككە كۈنەپرى يوقلىغانلار.
ھىچ قالمىدى بۇ ئىشنى ئۇقمىغانلار.
ئېلىپ كەلدى بەزىلەر دارى - دەرمەك.
بەزى بىرلەر كەچكىچە بولدى ئەرمەك.
بەزى بىرلەر باش ئېگىپ بەرسە سالام.
بەزى بىرلەر ياش توكتى تارام - تارام.
چىنىمىغاندۇر بۇ يۇرتتىن مۇنداق كىشى،
سۆيەر ئىدى ئەزەلدىن قېرى - يېشى.
چۈنكى تورەم ياتتۇرماس يالغانچىنى.
قارانىيەت، پىتىمىچور، سۇخەنچىنى.
ياقتۇرمايتتى ئۈزگىسى كورەلمەسنى.
ئورنەپسىگە چوغ تارتقان زىدى پەسنى.
ياقتۇرمايتتى بەتلىنىپ قىلتاقچىنى.
ئەدەپلەيتتى ھەلىگەر يالاقچىنى.
سۆيەر ئىدى ھەردايم مەرىپەتنى،
مەرىپەتتىن ئىزلەيتتى ئادالەتنى...
يوقلاپ كىردى قامىچان بىر كۈن سەھەرە
تۇرۇپ قالدى بىر ھازا بۇتتىن بىتەر.
چۈنكى ئۇنىڭ زەرداپتۇر شۇنداق دىلى.
سۆزلەشكەنۇ يار بەرمەس بۇلۇل تىلى.
ئەلى تورەم بېشىدا بىر توپ كىشى،
ياش توگۇشتىن ئۈزگىچە يوق قىلىشى.
بالا - چاچا دوستلىرى تۇرار رەت - رەت.
ئىخلاىس بىلەن شۇ زاتقا قىلىپ ھورنىت.

تازايغاندا بۇ كۈنى كېلىم - كېتىم،
غەزەم قىلدى قاسىمۇ ئاخىر قېتىم؛

«جان ئاتا - جانىم ئاتا ئېلىڭگە باش پاك ئېرىدىڭ،
تۈل خوتۇن، يېتىم ئوغۇلنىڭ دەردىگە ئۇ ئېرىدىڭ.

قوللىنىپ ئادالەتتىن، سۈيەتتىڭ سەن مەرىپەتتىن،
خۇددى بىر ئالىم سۈپەت بىلىمگە ئەغنى ئېرىدىڭ.

ئاھ ئۇرۇپ دەرتەن كىشى كەلسە زامانىنى زارلىنىپ،
دەل يېتىپ سەن ھالىغا، ياراسىغا شېئا ئېرىدىڭ.

كىمدە - كىم چىقسا ئەگەر ئەل بەختىگە جەددال بولۇپ،
دەس تۇرۇپ قەھرىڭ بىلەن ھەم باغرىنى يارار ئېرىدىڭ.

سەن بىلەن شادىمان ئىدى قىز ھەم ئوغۇل پائىزلىرىڭ،
كەشپىيات قىلسا ئۇلار مىڭ مەرتىۋە رىيا ئېرىدىڭ.

بىرىلغانمۇ قاسىمنىڭ يۈرەكلىرى.

تامام بولدى ئالقىشى - تىلەكلىرى.

شۇ چاغ تورەم غىل - پاللا ئېسىپ كۆزنى.

بايان قىلدى بەك ئاستا شۇ بۇ سوزنى؛

«ئەي بالام، قاسىم جانىم، ھەردايىما مەرىئىتى بول،
ئەل ئۇچۇن جاندىن كېچەر ئونلۇق يۈرەك بەرۋانى بول.

ئەگمە باش ئىچدارغىمۇ، چوقۇم ئۇنى مىڭ پارە قىل-
تۇل خوتۇن - يىتىم ئوغۇلنىڭ يارى بول، غەمغانى بول.

دەرت چېكىپ كەلسە سىرۋ، باشلاپ قىزىق بار ئالدىغا.
دەردىگە دەرمان يولۇپ، ئالدىن چىراي، دىلدارى بول.

ئەل خاراپ - مەنمۇ خاراپ، گۈل ئەيلەگىن ئەل قەلىمى،
ئەل سېلى ياك ئەيلەگەي، جەڭلەر ئارا قۇربانى بول.

سائەتتىن ئۈچدەن سەن، ئۈچدەن دىگەن ھورمەت سائەت.
ئەترى بول، شەمشادى بول، ئەل قەلىمىدە رەيھانى بول...»

ئەلى تورەم نەزمىنى تامام قىلدى.
قاسىم يەنە بىر نوۋەت سالام قىلدى.

2

ئەلى تورەم تاڭ سەھەر كىيىدى لىياس.
يا بولدىمۇ كېسىملى تەندىن خالاس؟
ئەمگىك دىللار بىردەمدە بولدى باھار،
ئاچتى چىراي ئايىتىدىن ئۇششۇ دىيار.
چاچ - ساقالنى ئالدۇردى ھەس - پەش دىمەي.
قانداق بولا يۇرسە ئۇ ئاتۇم يىمەي؟!

ئىككى ئوغلى ئالدىدا كۈتەر جاۋاپ.
بۇندىن بۇرۇن بىرلەشتى باغرى كاۋاپ.
خۇتاپ تۈرەم بىر ئۇزۇن قىلدى دۇئا:
«ئۆزۈڭ ساقلا بالادىن قادىر خۇدا....»
قىلدى تۈرەم ئۇلارغا بىر نەسىھەت.
نەسىھەتكىم مەزمۇنى گويا شەرىپەت:

بار ئىكەن - يوق ئىكەن،
ئاچ ئىكەن - توق ئىكەن.
ئوتكەن ئىكەن بىر بوۋاي،
ئىككى ئوغلى شوخ ئىكەن.

نومۇر ئېتى ھېرىپتۇ.

بوۋاي راسا فېرىپتۇ.

بالىلارنى چاقىرىپ،

بىر نەسىھەت بېرىپتۇ.

ئون ئايافنى جۈپلاپتۇ،

توت - بەش يەردىن باغلاپتۇ.

مۇنداق ئىشنىڭ سىرىنى،

بالىلارمۇ ئوقۇماپتۇ.

سۇندۇر دىسە چوڭىنى،

بىلىمى ئىشنىڭ ئوڭىنى،

خېلى ئۇزۇن ئىيىنىشىپ،

يارا قىپتۇ قولنى.

كىچىك ئوغلى بېرىلىپ،

قازا كۈچەپ كېرىلىپ.

چىققانغاندا يورنىكى -

كېتەي دەپتۇ بېرىلىپ.

ھەر ئىككىسى تۇرۇپتۇ.

ئۆسپ لېۋى قۇرۇپتۇ.

ئاپپاق ساقال بوۋايمۇ.

پىسىگىدە كۈلۈپتۇ.

بىرلىك پتۇ سۇنۇپتۇ.

بىرلىك كۈچنى تونۇپتۇ.

ھاياتىداي بوۋايمۇ.

كۈزلىرىنى يۇمۇپتۇ...

ۋەزنى ئېغىر ھىكايە بولدى تامام.

ئەلى تورەم سوزىنى قىلدى داۋام:

بىرلىككەلار بالىلىرىم ئاخىر - ئەيەت.

ئىنسان ئۈچۈن قىممەتتۇر مۇنداق سۆيەت.

گەر كۈرۈلە سىلەردە كەيىپ - ساپا.

خالايسىمۇ قىلدۇ نەنە - تاپا.

بېرىلمەكلار ھىچ قاچان خۇشامەتكە.

خۇشامەتچى باشلايدۇ جىنايەتكە.

ئىلىم ئەھلى ھىچ قاچان خار بولمىسۇن.

تۇلار ئۈچۈن بۇ جاھان تار بولمىسۇن.

ئەلى خاراپ قىلمىسۇن ئالۋاڭ - سەلى.

خەلق دەريا بالىلىرىم، بىز بىر بېلىق.

خېلى جىقلا بار ئىدى سوزۇم مېنىڭ.

كەلدى ئۇيغۇ بۇمۇلسۇن كۈزۈم مېنىڭ.

مىڭلاپ كىشى يېتەلمەي چىنارغا،
فول ئۆزىتىپ ئېسىلدى ئارغامچىغا.
كەتتى تەۋرەپ ھازىدىن زىمىن - ئاسمان،
چەكتى ئازاپ ئالەمچە مايسەم چانسان.

× × ×

سۈنەن ساقى سارابىنى دەرتلىرىمگە،
ئاجىز كەلدى بۇ قەلەم بىتلىرىمگە.
كېتەي دېدىم مەنمۇ ھەم مادارىمدىن،
ئايىرىلغاندەك مەھرېۋان نىگارېمدىن.

ئالتەنچى باب

1

ۋەزىيەتتىن گەپ ئاچتىم كىتاپخانەم،
كەچۈرگەيسىز كەم بولسا بۇ بايانىم.
دىمەك بۇ چاغ چەنلۇڭ خان — چوڭ خان ئىدى
مىليەنلىغان يوقسۇللار سەرسان ئىدى.
ياش ئونغا ئاققىنى ھەم قان ئىدى،
گاھ بىرلىرى ناھ ئۇرۇپ نىمجان ئىدى.
كەتەن چاپقان — ئاچلىقتىن ئولار ئىدى،
ئوڭدا يانقان — ۋىلقلاپ كۈلەر ئىدى.
قاڭقىر ئاقشاپ يۈرەتتى ئەل بىچارى،
نە ئەيلەسۇن، يۈزىگى پارى — پارى؟
باي نەرسە تۇراتتى ئەمەلدارلار،
قىلچە جىرلىق كىرەمەيتتى پۇلى بارلار،
ئىنساپ — توۋپىق قالمىغاچ ھۆكۈمەتتە،
ھەم ئادىللىق بولمىغاچ شەرىئەتتە؛
كۈنى تۇغدى ھەر جايدا چېقىمچىنىڭ،
ھالى خاراپ تۇل — خوتۇن، يىتىمچىنىڭ.
كۈنى تۇغدى ھېلىگەر قىلتاشچىنىڭ،
تۈك ئۇندۇرگەن تۇخۇمدىن بوياقچىنىڭ.

كۈنى تۇغدى ۋىجدانسىز يالاقچىنىڭ،
 ماراقچىنىڭ، قانىلىنىڭ، قاراقچىنىڭ.
 كۈنى تۇغدى نۇمۇسنى ساتقانلىنىڭ.
 بۈك ئال دىسە بېشىنى قاتقانلىنىڭ.
 كۈنى تۇغدى تەخسكەش نامەرتلىنىڭ.
 نەپسى بالا - تويماغۇر ئاپەتلىنىڭ.
 كۈچەپ كەتتى ئاجايىپ ئالۋاك - بېلىق،
 بۇندىن خالى كۆكتە قۇش، سۇدا بېلىق.
 بىرى كەلگەن توخۇ دەپ ۋالاق - ۋالاق،
 بىرى كەلگەن تۇخۇم دەپ پالاق - پالاق
 بىرى كەلگەن ئونۇن دەپ، ياكى سامان،
 ئەمەلدارنىڭ بىزىدىن - بىرى يامان.
 ساناپ كەلسە سانى بىرى پۇتۇكلەرنىڭ.
 بەش كۈندىلا چەمى يوق ئوتۇكلەرنىڭ.
 پۈتۈك دىمەك باج دىمەك ھەر جانغا باج.
 ئاران تېپىپ يەي دىگەن بىر يانغا باج.
 ئېلىپ كەلگەن چاڭگالدىن ئوتۇنغا باج.
 ھەتتا چىققان مورائىدىن تۇتۇنغا باج.
 پانا تاپقان مىڭ توشۇك ئويۇڭگە باج،
 ھەتتا ئىچكەن بىر يۇتۇم سۇيۇڭگە باج.
 دىمەك چەنلۈك زامانى — دەھشەت زامان،
 يەپ تويمايدۇ چىل بىزى - توڭگۇز قاۋان،
 غىدىڭ - بىدىڭ قىلسا كىم ئالار باشنى،
 كىسلەر كورنەن مۇنداقچە باغرى ئاشنى.

ئەلى تورەم ئالەمدىن ئۆتكەندە،
 ئەلمۇ ئادىل بىر باشى كۈنكەندە،
 ھەركەت قىلدى شۇ يەرلىك ئەمەلدارلار،
 مىگروې ① گىمۇ يىلىندى پۇلى بارلار،
 بۇندا مەقسەت بەگ بولماق ئۇچتۇرپانغا،
 ئىسكەنجىنى ھەم سالماق گۈل ماكانغا،
 سوز تاشلىماق ھەتتاكى مايسىخانغا،
 قىلماق سالماق شۇ بۇلۇل باغرى دىغا،
 بۇنىڭ بىرى ساۋۇت بەگ، — ئوت يېشىدىن
 ياش بەگلەرمۇ خەۋەرسىز قىلمىشىدىن،
 بەگ بىرى ئاقيارنىڭ شىرىپ بېگى،
 باردۇر بۇنىڭ ھېلىدىن كۆپ ئىلىدىكى،
 تورەم بارچاغ بۇ بەگلەر بىر — جەت ئىندى،
 ئىمى كەلسە قىماردا چىشىت ئىندى،
 يىراقلاردىن كېلەتتى تازىم قىلىپ،
 قولى باغلاپ باشىنى يەرگە سېلىپ،
 گامدىگىلىپ تۈلكىدەك ئۇيرۇغىنى،
 كۆتەر ئىدى تورەمنىڭ بۇيرۇغىنى،
 لېكىن تورەم بەھمەيتتى ئىچ سىردىنى.

① مىگروې — چەنلۇڭخاننىڭ ئىلىدىكى باش ئەمەلدارى.

② جەمىت — رىۋايەتلەردە قىماراۋازلارنىڭ بىرى دىيىلىدۇ.

ھەزەر بىلەن تاشلايتتى كۈز قىرىنى.
 گام تارتاتتى ئۇلارنىڭ تاناۋىنى،
 رەھمە قىلماي سۈكەتتى نىقاۋىنى.
 ئەمدى ئۇلار بىرلەشتى سۈچىڭ ① بىلەن،
 كېچىلىرى ئۇخلاماي تىڭ - نىڭ بىلەن.
 ئېكىن سۈچىڭ قورقاتتى ئەلخاندىن.
 مۈشكۈل ئىدى نەپ ئالماق ئۇچتۇرپاندىن.
 ئاغزى غىرىچ بولاتتى تورەم دىسە،
 سەزمەي قالدى تورەممۇ جورەم دىسە،
 ئەمدى ئۇنىڭ ئاچايىپ پىلانى بار،
 بىر قىز سۇنماق چەنلۇڭغا ئارمانى بار.
 بۇ قىز بەلكى بولغۇسى ئۇيغۇر قىزى،
 تولۇن ئايدىن چىرايلىق چولپان كۈزى.

3

ئىشقا چۈشتى شىرىپ بەگ ساۋۇت بىلەن،
 يۇرتنى كېزەر مىرزىسى داۋۇت بىلەن،
 بالىلىماقچى چەنلۇڭغا بىر گۈزەلنى،
 نىشانلىدى ئاقپاردىن گۈلەيسەلنى.
 گۈلەيسەلخان گۈلدەنمۇ رەڭلىك ئىدى،
 تولۇن ئايمۇ ھېسنىگە تەڭلىك ئىدى،
 بىر پەرىكى تۇل خۇنۇن ھويلاسىدا،

① سۈچىڭ - چەنلۇڭ خانىنىڭ ئۇچتۇرپاندىكى ئامبىلى.

تەڭدىشى كەم ئادىمى دۇنياسىدا.
چىرايلىرى ئەينەكتىن سۈزۈك ئىدى.
مەخزى قىزىل، ياقۇت كوز ئۈزۈك ئىدى.
جادۇ كىرىپك، چاچلىرى سۈمبۇل ئىدى.
چىنار بويلاۋى، خۇش ئاۋاز بۇلبۇل ئىدى
قىز ۋەسىلىنى بۇ بەگلەر داڭلىغاندا.
ھەيران قالدى سۇچىڭمۇ ئاڭلىغاندا.
كۈمۈش بەردى بىر تەخسە ھەر بىرىگە.
قەدەھ سۇندى ۋە يەنە ھورەمىتىگە.
دىدى يەنە: بەگلەردىم رىزادۇر مەن.
كوڭلۇڭلەرنى ھەر زامان ئالادۇرمەن.
سىلەر ئۈچۈن شان - شەرەپ خىزمەت قىلماق.
ئاندىن شەرەپ پېقىرنى ئىززەت قىلماق.
ئاتىسىغا ئىز باسنى ئەسلىتىۋالسا،
ئاخا يانداپ يۈرمەكتە رەھىملىك.
چۈنكى ئۇلار بۇ يۇرتتا ئىناۋەتلىك.
زىيان بىزگە ئىش بولسا ئاداۋەتلىك.
ئېھتىياتچان بولۇڭلار ھەممە ئىشتا،
پەم بولمىسا بولمايدۇ ھەم چېلىشتا.
دىدى بەگلەر: مىڭ رەھمەت ئامبال شۇرە.
كوپ ئىئانە بەردىڭىز ئىككەمىزگە.
خىزمەت بولسا قىلارمىز بۇندىن كېيىن،
تاغ يۆتكەشمۇ بىز ئۈچۈن ئەمەس قېيىن.
دىدى سۇچىڭ: يۈنكەش نەس گۈلەھەسلىنى.

ئەسسىتۇل بەگ ماڭ-دۈرماس بۇ گۈزەلنى.
دەدى بەگلەر: ئۆيىمۇ بايلاش كېرەك.
گەزى كەلسە يەم بىلەن ئالداش كېرەك.

×

×

×

قەدەم تۇتقىل ساقىيا كۆلەيدىكە.
بەختى قارا بىتەلەي بۇ گۈزەلگە.

يەتتىنچى باب

I

سۈتتەك ئايدىك ئاخشى كۈز پەسلىدە.

شۇنچىلاشقان ئىككى ياش كىم ئەسلىدە.

قۇلاق سېلىپ گىيالار جەمەت تۇرار.

بۇندا ئىقلىم شۇ تاپتا رەيھان بۇرار.

ئېچىۋېتىپ تولۇن ئاي يۈزلىرىنى.

ئاڭلاپ تۇردى ئاشىقلار سۆزلىرىنى.

بولسا ئىدى شۇ ئاينىڭ ئۇنالىغۇسى.

ھەم بولمىسا شۇ پەيتتە توسالغۇسى.

«رەيھانمۇ سىز، لەيلىمۇ مايسا گۈلۈم.

پەرزاتنىڭ سەردارى سىز بۇلبۇلۇم.

ئىشقىڭىزدا كۆپ بولدى مەن كۆيگىلى.

ئاللا نىسىپ قىلارمۇ بىر سۆيگىلى.

يارەي - يارەي ئا يارەي.

ئۇتۇڭ ئەجەپ يامانەي.

سەرادىغا يېتەلەي.

بولدى رەڭسىم سامانەي.

يارەي - يارەي ئا يارەي.

دوزاق ئەلگە جاھانەي.

كېلەمدىكىن خەلقىگە،
 بۇندىن يامان زامانەي؟...
 داۋام ئېتەر قاسمىجان نەزمىسى،
 باشلىۋەتتى يۇلتۇزلار بەزمىسىنى،
 چىقتى سادا مابىسخان لەۋلىرىدىن،
 ئايەۋ شۇنداق توختىدى سەپىرىدىن:
 «ئەجەپ كۆپدۇم قاسمىجان بەستىگىرگە،
 مىسال شەمشاد سۆيۈملۈك قەددىڭىزگە،
 تۈرگۈلۈپ ھەم چىرگۈلۈپ كېتەلمەيدىن،
 سىزنى سۈيمەي ئارزۇغا يېتەلمەيمەن،
 دەن كۆرمىدىم سىز كەبى پالۋان يىسىت،
 يۈزى ئايدەك، كۆزلىرى چولپان يىگىت،
 راستنى دېسەم جىسمىڭىز گۈلخان يىگىت،
 پەقەت چېنىم سىز ئۈچۈن قۇربان، يىگىت!
 گۈل چىرايىم سارغايىدى،
 شەقىنىڭ بالاسىدا،
 ئاتايمۇ سېنى يارىم،
 كوزۇمىڭ قاراسىدا،
 جانانم سەن، جانانم سەن،
 جېغىدا گۈلزارەسەن،
 ھەرى ئىسسىق ماگەدەك،
 كىرگىلۈم سۈيگەن ياردەسەن...»
 مۇنداق سۆھبەت بولغاندۇر نەچچە كېچە،
 گام كۈنى ھەتتاكى تاڭ ئاتقىچە.

شىككى گەۋدە شۇ تاپتا بەكمۇ يېقىن،
 -ئۇيغۇ مەھرى يۈرەكتە بولدى ئېقىن،
 ئەمەل قىلدى ياش بەگلىرى ۋەسىيەتكە،
 سۇ سەپىمىدى شۇ قىزغىن مۇھەببەتكە.
 گىرەلەشتى نەچچە رەت بارماقلىرى،
 ئازمۇ قالدى سۇيىدۇننىڭ بالداقلىرى.
 بىلىمۇ تولسا شۇ تورەم ۋاپاتىغا،
 سىتەر ئىدى ئاشىقلار مىرادىغا.
 تېكىن خەلق نېمىچە مۇسەببەتتە،
 يۈرەم قاراپ تۇرغاندەك ئاخىرەتتە،
 شىككى ئاشىق گۈللۈكتىن بولدى غايىپ،
 چاچار ئىدى تولۇن ئاي نۇر ئاجايىپ...

2

سۈچىك بىردىن چىقاردى مۇڭلۇرىنى،
 ئەينى دوراپ باياۋان توڭگۇزىنى،
 تىكەنچىنى بىر - بىرلەپ قۇرۇپ تۇردى
 بۇ يۈرتنىڭ بايلىغىنى سورۇپ تۇردى.
 شۇنداق چاغدا مىڭرۇيىنىڭ خېشى كەلدى،
 يىدىلىك بەگكە ئابدۇللا ئېتى كەلدى،
 تەشەنچىلىكىمىش بۇ كىشى ھۆكۈمەتكە،
 ھەم تېتىيىش ھەر قانچە جامائەتكە.

بولمىسىمۇ بۇ يۇرتتا ھىست - ياپىرام،
 شاھەر ئىچى شۇ تاپتا ئەيىب قاينام.
 گۈمبۇرلىگەن نىسە ئۇ گۈم - گۈم غىلىپ،
 بىزىلەرنىڭ كۆڭلىنى غەمگە سېلىپ.
 كەلگۈدەكمەش باش بولۇپ ئالەم كەشى،
 دىن جەھەتتە يېتىشكەن، قارىم كەشى.
 قۇرۇپ يالغۇز - ئۇرۇككە بارگاھىنى،
 شەھەر خەلقى كۈتەرمەش ئۇ قارىنى.
 بىردەمدىلا تارالدى رىۋايەتلەر،
 سەپ - سەپ بولدى زەپ ھەيۋەت جان ئەتلەر،
 چىشىر يولمۇ ئۇ زامان ئەگرى - دىۋاي،
 ياغراپ كەتتى داپ - دۇمباق، ناغرا - مۇناي،
 ئەمەلدارلار ئاتلانغان سەپتە قاتار،
 بەزى بىرلە خوشاللىقتىن چالغان نۇتار،
 يىڭىت - قىزلار سامادا پىلىدىرلىشىپ،
 سۇنغۇن ماڭغان ماپىمۇ چالدىرلىشىپ،
 ئىينى چالغان بىر ئاندا قاسىمجانمۇ،
 ئويىنىپ كەتتى ئاجايىپ ماپىمجانمۇ،
 بۈگۈن سۇچىڭ زەپ خوشال سەپ باشىدا،
 ئەسلىتىل، ھەم رەسمىيەتتە بار قاشىدا،
 چۈشتىن بۇرۇن دولجىەرگە بارغى يېتىدە.

جەزىلەردە قالغاننى دەردمان كېتىپ.
 ئۇندا باردۇر ئاجايىپ سۈگەت بوستان.
 سايىمىدا كوزۇنمەس ھەتتا ئاسان.
 زىياچا - گىلەم سېلىنىپ ئەشۇ يەرگە.
 باشلىۋەتتى بۈيەردە بايرام - مەرىكە
 چىرىكلەرمۇ ساقلىدى ئامانلىقنى.
 بۇ جامائەت قىلمايتتى يامانلىقنى.
 قۇرۇلدى ھەم بىردەمدە ئاشپۇزۇللار.
 يېۋىتۇپ كەتتى ھەممە ئىش قولىمۇ - قوللار.
 خەۋەر ئۈچۈن ئاتلاندى ئىككى دوغان.
 بىرىدىنمۇ - بىرىنىڭ ئېتى يورغان.
 ئىلىقىش دۈڭگە كېلىپتۇ مېھمان كىشى.
 ئەمە مېھمان. شۇ يۇرتنىڭ بولۇر پېشى.
 چاڭ ئوزۇتۇپ كېلىرمىش ھەيۋەت بىلەن.
 ئابدۇللايەگ ھەممىدىن ھورمەت بىلەن.
 ئوڭ يېنىدا يۈز لەشكەريالار ئېشى.
 سول يېنىغا يۈز لەشكەر تالار ئېشى.
 ھەم كېلەرمىش بىدلىشىپ ئوقيارىنى.
 مەزى بىرلەر چالارمىش دىۋانىنى.
 كۆپۈنچىسى مىنگەنمىش يوغان ئاتقا.
 باش ئىگەرمىش ھەممىسى شۇ بوۋاتقا.
 مېۋىنى كويىگەن توخۇدەك سۈچىڭ شۇ تاپ.
 ۋالاقلىدى تۇڭچىغا ھەم پۇشۇلداپ.
 ھاجە قوينىڭ گۆشلىرى پەشاي دىدى.

قازانلارمۇ ۋاراقلاپ تاشاي دىدى.
 كۆرۈنگەن چاغ شۇ توپنىڭ قاراسىمۇ.
 ھەم ئاڭلاندى باشقىچە ناۋاسىمۇ.
 ھۈندەرۋەنلەر بۇ جايدا زەپ زىل ئىدى.
 تاماقتىكى ھۈندىرى مىڭ خىل ئىدى.
 چۈشۈپ كەتتى مەشرەپكە قاچچە كىشى.
 بەسلەشكەنمۇ ئەر - ئايال، فېرى - يېشى.
 داپ بىلەن تەڭ نەغمىسىدە بارماقلىرى.
 پاھ - پاھ قاراڭ قاشنىڭ ئويناقلىرى.
 سەنەم دىگەن بۇ يەردىن تارالغانمۇ؟
 شۇ بۇ خەلق سەنەمگە يارالغانمۇ؟
 يېتىپ كەلدى مېھمانلار بارگاھىغا.
 تولۇپ كەتتى بۇ سەينە يارىكالىغا.
 نە خۇشاللىق كۆرىنەر شۇ قارىدا.
 مىڭ دوزاقنىڭ تەپتى بار چىرايمدا.
 چۈشتى قارى مەپىدىن چۈمۈپ تەرگە.
 تەگدى شۇ ئان سۈچىڭنىڭ بېشى يەزگە.
 خۇشامەت قىلىپ ئارقىدىن قول باغلىدى.
 لېكىن قارى بۇلارنى سەل چاغلدى.
 كىم بىلگۈلۈك مەقسىدى تائامىمكىن،
 ئاندىن كېيىن ئازغىنە كالايمىكىن؟
 ئۇڭ يېنىدىن يۈلگەن مەسلەھەتچىسى.
 سول يېنىدىن يۈلگەن خىزمەتچىسى.
 قوغۇن - تاۋۇز كېلىندى لىگەن - لىگەن.

پەنۋىسلاردا سۇنىلار سىنچاي دىگەن.
 ئۇسۇزلىققا قېنىشتى ئاتارمەنلەر،
 يېتىپ كەلگەن قۇمۇلدىن چاپارمەنلەر.
 ئەسسىتۇللا ئىنىسى رەھمەتول ھەم،
 چىراي ئاچماي سىر بىلەن تۇردى شۇ دەم.
 نېرى ئىدى بۇ بەگلەر خۇشامەتتىن،
 ئابىرۇي تاپقان بۇ يۇرتتا ئادالەتتىن.
 بىراق سۇ چىڭ شۇ تاپتا پەرۋاندىدۇر،
 ئاسدۇللانىڭ ئالدىدا ئاۋاردۇر.
 ئاسدۇللا بەگ ئاغزىنى ئۇيان ئاچار،
 باياپ دولۇپ ئارقىدىن بۇ يان ئاچار.
 ئۇخلىمىدى جامائەت يېقىپ گۇلخان،
 بۇلۇت ئىچىرە كورۇنمەس ئايۇ - چولپان.
 داش قازاندەك قارايدىغان كۆكنىڭ يۈزى،
 مېھمانلارنى قالدۇمۇ كۆرمەي كورى.

× × ×

ساقى سۈيىش ئاچچىقراق مەيدىرىتىشى.
 دىنە كەلتۈر ئاز - تولا سەيلىرىتىشى.
 ئىچىم - ئىچى دىلەمنىڭ غەشلىگىدىن،
 لىكىن ساقلا يېقىرىنىڭ مەسلىگىدىن.

سەككىزىنچى باب

I

ئەيلەي بايان ئابدۇللا قىلمىشى.
سىزىپ بولدى جامائەت بۇ كىشىنى.
ئابدۇللا باش، شۇ كۈندە سۇ چىڭ بويۇن،
ئاستا - ئاستا چىقاردى تەتۈر قۇيۇن.
ئېلىپ كەلگەچ يۈزلىگەن يان ئايافى،
تېزگىنلىدى پەم بىلەن ھەممە يادى.
بەزى بەگنى ئاستى ئۇ ئېقىرىتىپ،
بەزىنى ئوردى ھەم چىقىرىتىپ،
ئىپ تاشلىدى ئەمەلدىن بەزىنى،
قىسمەنلەرنىڭ ئالدى ھەم ۋەدىسىنى.
كۈچەيتىشتۇر ئالۋاكنى بۇندا قىسمەت،
ھەم سېلىشتۇر خەلققە قاينا كۈلپەت.
تەنۈرىگە بۇرۇلدى پەلەك چاقى،
ھەم كوپەيدى كۈنسېرى ھەم تالۋاقى.
بۇندا يوقتۇر ئالۋاكنىڭ مىسال سانى،
كېچىپ ماڭدى خالايمىك مىڭ بالانى.

ئابدۇللاھنىڭ ئەللىككە ئىدى يارى،
قۇمۇل ۋاڭى يۈسۈپنىڭ ئېرىنداشى.
شىنجاڭ ئارا مىڭرۇپىدىن قالغىنىدا،
مەنسەپ ئىدى يۈسۈپنىڭ ئالغىنىدا.
كەلتۈرگەچكە چەنلۇڭ خان ئىشەنچىنى،
خالىغانچە يۈتكىدى ئىسكەنجىنى.
مىسال - قۇلدۇر پۈتۈنلەي قۇمۇل خەلقى،
زۇلۇم بىلەن خاراپتۇر ئۇنىڭ ئەركى.
شۇخا كەلگەن ئابدۇللا ئۇچتۇرپانغا،
بۆلۈپ ئاشىق شۇ گۈزەل گۈللىنىغا.
شەرىپىچى بۇ يۇرتنىڭ بايلىقى،
ۋەيران قىلىپ ئۇچتۇرپان ئايىغىنى.
ھەر تەرەپتە قانمۇ - قات تاغلار تۇرسا،
تاغ باغرىدا رەڭگا - رەڭ باغلار تۇرسا،
بۇلاقلىرى بۇلغۇنلاپ ئويىناپ تۇرسا،
دەريالىرى تاغلارنى بويلاپ تۇرسا،
تۈپ - تۈپ بىرلۈپ ياۋا جان ئايىلاپ تۇرسا،
ئۇلا بىلەن كەڭلىكلەر سايىراپ تۇرسا،
بۇغا بىلەن ئېيىقلار دارى تۇرسا،
جەنت ئىنىمۇ بىز ماكان چارى تۇرسا،
بەتمەمدىكىن ئابدۇللا مەرادىغا،
كۆپەتمەمدىكىن قانچە كىز چىرايىغا!

خان ئوردىسى ئاجايىپ ھەشەمەتتۇر،
 گۈلھەسارگە ۋە لېكىن قىيامەتتۇر.
 كەلگىنىگە نۇچ ئايىمۇ بولغان ئىدى،
 مەسۇم قەلبى ھەسرەتكە تولغان ئىدى.
 كېنىزەك دەپ ئەكەلگەن نەچچە قىزلار،
 كېنىزەكچە ئۆتمىدى بۇندا ئىزلار.
 بۇ چاغ چەنلوڭ ئەللىك توت ياشتا ئىدى،
 سەلتەنەتلىك تاجىسى باشتا ئىدى.
 شۇڭا يىققان يۈزلىگەن پەرىزاتنى،
 بىر پەرىزات ياقىتۇرماس پەيلى ياتتى.
 ۋە بەزدىسى بۇرچىنى قىلغان ئادا،
 مۇرچى شۇكى جانىدىن بولغان جۇدا!
 گۈلھەسارنىڭ قەلبىدە ئارمان ئولا،
 ماڭار چېغى ئاڭلىغان پەرمان ئولا.
 ئەنە توشقان دەرياسى شاقىرايدۇ،
 «ۋىجا، ئىگىنى ساتما!» دەپ ۋاقىرايدۇ.
 ئەنە يالغۇز ئانىسى ئاتار موللاق،
 بەزى بىرلەر دىيىشەر: «تەقدىر شۇنداق».
 يولغا چىقسا زارلىنىپ جامائەتلەر،
 قاپلىغاننى ئىقلىمنى مۇسبەتلەر.
 ئەنە ئاقباش تىيانشان قالدى يىراق،

گۈزەل قىرنىڭ قەلبىدىن ئوچتى چىراق.
 كۈندىن - كۈنگە سارغايىدى ئويلاپ - ئويلاپ،
 ئارزۇلىرى پەرۋازدا كۈكنى بويلاپ.
 كاشكى بولسا ئەگەردە بىرەر كەپتەر،
 ئىز يۇرتىنى تاپاتتى ئارا ھەپتە.
 خۇتۇلسام دەپ شۇ چەنلۈك باغرى تاشتىن،
 خالى ئەمەس ھىچقاچان كۈزى ياشتىن.
 كۈن - تۇن ئۆتمەس سۈرمەستىن مىڭ بىر خىل.
 جانان قىزدا بۇندىن ئۈزگە يوقتۇر ئامال.
 شۇنداق كۈننىڭ بىرىدە سەھەر چىغى،
 ئۈز چۈشىدە كورۇندى گۈزەل بېغى.
 ئېتەر سەيىرى يېتىلەپ ئۇ ئاناسىنى،
 نە ئاناسى بۇ يىتەم پاناسىنى.
 بولغان ئىمىش ئانىسى قارغۇ بىراق،
 كۈزلىرىدىن چىقارمىش ئىككى بۇلاق.
 چىقارمىشكى بىرىدىن بۇلۇقلاپ قان،
 ۋە بىرىدىن يىرىگىمۇ گۈيا فونتان.
 ئانا دىدى، ئويغاندى، بىھۇش بولدى،
 ئەتلى بىرىدىن يوقالدى گومۇش بولدى.
 ئوكتى شۇنداق ۋاقىراپ مۇڭزارىنى،
 نەقىلغۇلۇق يۇرتىگى مىڭ پارىنى:
 «جانم ئانا - جانم ئانا، نى كۈنلەرنى كۈرگەندۈرسەن،
 مېنىڭ ئىشى پىراغمىدا زار - زار يىغلاپ يۈرگەندۈرسەن.
 ئەجەپ بولدۇم، ئەجەپ بولدۇم نىچۈك بەخى غارادۈرمەن،

ماڭساق - تۇرساق قايسىڭ مەندە مېڭا بىر خىل
سۈرگەندۇرسەن...

دېدى شۇندا بىر مانجۇ: «گۈزەل قىزچاق،

نە يىغلايسەن بىكارغا بولۇپ ناخماق.

بۇندىن ئارتۇق بولامدۇ بەختىڭ سېنىڭ،

ئوينايىدىغان ئېچىلىپ ۋاتماڭ سېنىڭ.»

ئوكسۇپ - ئوكسۇپ گۈلەسەل جىم - جىت بولدى،

ياش ئورنىغا ئىتىگى قانغا تولدى،

بۇ ئەھۋالدىن چەنلۇڭ خان تېپىپ خەۋەر،

ئۇيغۇر قىزغا يەتتىمۇ دېدى خەتەر؟

ناجىسىنى كىيەستىن كەلدى يېتىپ،

ئەنە قىزچاق بىئارام بوللاق ئېلىپ،

يەنە كەلدى بىر قىسىم جادۇگەرلەر،

دوختۇر بىلەن تومۇچى دورىگەرلەر،

بىر ئورۇندا گۈلەسەل تاپتى ئارام،

لىكىن يېشى ئوكۇلەر تارام - تارام.

تولغان ئۈچۈن بۇ قېتىم باغرى قانغا،

بايان قىلدى پىكىرىنى چەنلۇڭ خانغا:

«شەپقەتسىز شاھ قولىۋەت بۇ دەت مېنى،

ئېسىم ئىكەن ھەر قېتىم كۆرسەم سېنى.

قولىپ بەرگىن يۇرتۇمغا قايتىپ كېتەي،

ئۇيغۇرچىنى كرزۇمگە سۈرە ئېتەي.

ئار يۇرتۇمدا ئاجايىپ كۆركەم گىيا،

بۇ گىيانىڭ تۇپرىغى ھەر تۇتەي.

بىر كىشى تېپىلماستىن تېنى تومۇر،
 پەرۋىش قاسا كورۇدۇ يۈز يىل تومۇر.
 كۈمۈش ياپراق، مۇسسى ئالتۇن ئوزى،
 بۇنىڭ ئۈچۈن مۇھتاجدۇر ھەم يەر يۈزى.
 باقۇت ئاقار تېنىدىن شۇنداق سۈرۈك،
 بۇ تۇرۇقلۇق دە كېرەك گوھەر ئۈزۈك.
 ھەيران تېلىپ چەنلۈك خان بۇ گەياغا،
 مىزىنى بۇيرىدى ھەم سىياغا.
 دەرھال يېتىپ مەسلىھەتچى قۇيرۇغىنى،
 بايان قىلدى مىكرۇپىگە بۇيرۇغىنى.
 خەزىنىگە ئالتۇنلىق تولغاي ئىشى،
 ياپرىغىمۇ ماڭ لارىم بولغاي ئىشى.
 ئون تۈپ تاپشۇر دىدى - دە، خېتى نامام،
 بۇ تەسۋىرمۇ شۇ بەردە ھەم ۋەسسالام.

× × ×

تولدۇر ساقى شاراپى ئالتۇن جامغا،
 ئىچسەم - ئىچەي يولۇنۇپ ئەمدى تامغا.
 سەنمۇ ئىچكىن بۇ قېتىم ئەسرا ئۆلۈپ،
 ئەجەپ ئەمدى قالسام مەن كۈچىگە قۇلۇپ.

توقغۇزىنچى باپ

ئۇچتۇرپاننى ھەر كۈنى ۋەھىي باسقى.
نە ۋەھىيىكى زۇلمەتنىڭ تېغى باسقى.
ئوتتى يەرلەر بايلارنىڭ قوللىرىغا.
ئۇندى تىكەن يوقسۇللار يوللىرىغا.
قېچىپ ماڭدى بەزىلەر يىراق جايعا.
ئۆيەردىمۇ تۇتۇلدى يەنە بايقا.
قېنى تورەم قالدۇرغان ۋەسىيەتلەر.
ھايۋان كەبى قەينالىدى جامائەتلەر.
تەسەتتوللا ئۆتمەكتە ئەلەم بىلەن.
رەھبەتتوللا ئۆتمەكتە ھەم غەم بىلەن.
غەرق قىلدى ئۇلارنى ئەلنىڭ ياشى.
تۇيۇماقتا ھارامدەك يىگەن ئاشى.
چەكسە جاپا ئەل - يۇرتى قىرىنداشى.
نە خاتىرجەم بولمايدۇر ئۇلار باشى؟
تەك كۈنلىرى سوھبەتتە ئاكا - ئېنى.
رازى ئىدى ئەل ئۈچۈن كەنسە جېنى.

ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق بۇ جاھاننى؟
 خورلۇق - زورلۇق قاپلىدى ھەر قاياننى؛
 شۇنداق كۈننىڭ بىرىدە قىش پەسلىدە،
 ئىشنىڭ قاققان سەھەردە كىم ئەسلىدە؟
 كىمدۇر بىرى چىققاندا ھەيران بولۇپ،
 بۇرغان بوۋاي كۈزلىرى قانغا ئولۇپ،
 سۈزلەر بوۋاي توكۇپ ياش تارام - تارام:
 خۇدا ھەققى ئەرزىم بار جېسىم بالام.
 ئاقتوقايدىن كەلگىچە كەتتىم ھېرىپ،
 ئەسەتۇللا بېگىمنى قوي چاقىرىپ.
 ئوخشاڭ دېدى بۇ كىشى كەتتى كىرىپ،
 بايان قىلدى ئەھۋالنى دەرھال بېرىپ.
 ئەسەتۇل بەگ شۇ پۇتلا چىقىپ قالدى،
 ئوتتەك كۈزى بوۋايغا بېقىپ قالدى.
 بالام بەردى بوۋايغا قولىنى سۇنۇپ،
 سايىت بوۋا بۇ ئىدى، قالدى تونۇپ.
 كەلتۈرۈلدى ئاق ئانلار سىنىچاي بىلەن،
 ئىككى بەگ تەڭ سوھبەتتە بوۋاي بىلەن.
 ئاخىر بوۋاي ئەلەمدىن سوز باشلىدى،
 غۇۋاغىنا كۈزىنى ھەم ياشلىدى:
 «ئەلى تورەم رەھمەتلىك بار چېغىدا،
 بىر گۈل ئىدۇق بۇ يۇرتنىڭ بىز بېسىدا،
 نۇرمۇشىمىز پاراۋان زەپ شات ئىدى،
 ئەل بېشىدىن قاينىلار ھەم يات ئىدى.

قاتان كەتتى شۇ كۈنلەر شۇ بۇ يۇرتتا؟
 تۈزۈپ كەتتۇق كۈل بۆلۈپ كويۇپ ئونساڭ
 كۈچەپ كەتتى ھەر جايدا ئۆلۈم - يېسىم،
 شەك-پەيەتمۇ بولغاندۇر كۈرمىڭ قېتىم،
 يا ئىلاھقا يەتمەدى ئام زارىمىز،
 ئۈگەپ كەتتى تەنلەردىن مادامىز،
 بوۋاي سوزى چېچىلدى ھەر تەرەپكە،
 كەلمەي قالدى ئاخىرى ئاغرى گەپكە،
 ئۆلۈڭ - كىچىك تىنى ئۇ ھەم ئام ئۆرۈپ،
 سوز باشلىدى ئەسەتۈن بىردەم تۇرۇپ،
 «سايىت بوۋا تۈگىتىڭىز دەردىڭىزنى،
 قايناتىڭىز قازاندەك زەردىڭىزنى،
 بىزمۇ قالدۇق شۇ كۈندە خىجالەتتە،
 يۈز كېلەرمىز قانداقچە چامانەتكە؟
 ئابدۇللا نەگ بىزنىمۇ قاندى قامال،
 ئىش قىلىشقا بىۋاستە يونتۇر ئامال،
 ئىچىمىزگە دەرت يۇتۇپ كەلدۇق چىداپ،
 ھەققەتكە جاننىمۇ قويدۇق ئاتاپ!...»
 ئىككى يەرەپ كۆپ ھامىنى سۈھبەت بايان،
 ھەم دېيىشتى بولمىدى ئون ھايات - شايدان،
 ئىدى تۇچاغ تاڭ ئېتىپ چاشكا ۋاقتى،
 كىمدۇر بىرى سىددەتلىك ئىشك قاقىتى،
 «چاقىر» دەپتۇ ئابدۇللا دوغانسىغا،
 ياش بەگلىرىنى تەكلىپ قىپ توردىسىغا.

بوۋاي قالدى شۇ ئاپىلا ھەسرەت بىلەن،
بەگلەر ماكدى ئوردىغا ھەيۋەت بىلەن.

2

اش باھارنىڭ شەپسى كېلىپ قالدى،
ئۇچار قۇشلار نەغمىسى كېلىپ قالدى.
دەريالاردا تارقاندى چىرىمدانلار،
چىقىرايدۇ ھۇدۇتتۇپ ھەم بورانلار.
ھاتتىق چەگدە ئىككى يۈز ئاتىش كىشى،
جىگدە كولاش بولماقتا ئۇنىڭ ئىشى.
كەسەي كولاش شەرتىدۇر يىلتىزنى،
بەزە شەرتتۇر چۈشۈرمەي توپىسىنى.
ھۇنداق ئىشى كۆرمىگەن ئىنسانىيەت،
قانخور چىراغنىڭ خەلقنى سالىدى كۆلپەت.
لازىم ئىش تومۇر تەن ئالتۇن گىيا،
شۇڭا بولدى بۇ ئىش قىيا - چىيا.
ئون تۈپ كولاپ جىگدىنى ئىشۇ پۇتتى،
ئىشلەمچىگە سۇغا قىزىق دەردى ئۇتتى.
يىگىرمە تۆت ھەر تۈپكە مەسئول كىشى،
خىمە چارە بولسۇن سىڭ بىر بېشە.
ئوتتى يەرگە ھۆكۈمدىن لاتا قوزۇق،
دانداق بولار يول بويى يىمەن ئوزۇق.
بۇتۇن ئاسمان دەرىزە تۇرغان سەھەر،

يىغا - زاردا باشلاندى بۇندا سەپەر.
 يۈزچە چىرىك قېلىپنى يالاڭلىغان.
 ھەم قولدا تايماقلار پۇلاڭلىغان.
 ئىلگىرى دوڭگە ئەمدىلا يەتكەن چېغى،
 جەۋرى - زۇلۇم جاندىن چاق ئۆتكەن چاغى
 ھاشا-ھىدا قالدى قىلچە دەردان.
 رەھىمتۇل بەگ باش ئىدى بېرىپ پەرمان.
 قىلماس ئىدى يامان گەپ جامائەتىگە.
 غەيرەت قىل دەپ ئۇندىتتى جاسارەتكە.
 كى بار ئىدى بۇ توپتا ئەرۈ - ئايال،
 پۇتنى سۈرە - تىرەچەپ سۈرە خىيال.
 بول ئازاۋى ئەمەسمۇ گۈز ئازاۋى؟
 مۇشۇ ئازاپ ئۇلارغا تور ئازاۋى!
 سىنىۋالغان لەشكەرلەر يوغان ئاتقا.
 سەككىز كىرى چۈشسە ئەل دات - پەريانتقا؟
 تاغۇ - چۆللەر ۋاقىرار رەھىمتۇلغا.
 دەريا كۆللەر ۋاقىرار رەھىمتۇلغا.
 باغۇ - بوستان ۋاقىرار رەھىمتۇلغا!
 «ئوبدان ئويلا رەھىمتۇل بۇ ئىشنىكى!
 ئاللا راۋا كۆرەرمۇ قىلمىشنىكى!
 ئەي رەھىمتۇل گۇناغا شىرىك بولدىڭ.
 چىرىك بىلەن بىرلىشىپ چىرىك بولدىڭ.
 ئۇنۇتتۇڭمۇ تورەنىڭ گەپلىرىنى،
 كۆرمىدىڭمۇ خەلقنىڭ دەرتلىرىنى؟

بۇلار بىلەن بىر جانغۇ - چېنىڭ سېنىڭ،
شەرەپ ئىدى ھەق ئۈچۈن ئاۋسا قېنىڭ».

×

×

×

ئايا سادى ھەي سۇنغىن ھەسرەتتىگە،
دورا بولسا كۆپايە غەزەبىگە.
شارابىڭى ئىچىمەن ئىچىش ئۈچۈن،
ئىچەي نەۋەت جىنىدىن كېچىش ئۈچۈن

دۆنمىچى باب

1

ئىچلىمىدى بىزچىكىچە كۈنىنىڭ يۈزى.
راۋىدىمۇ ۋە ياكى يىدىرگە كۈزى؟
كورۇشمۇ تەس تىلەشنى تەرسىسى.
شۇنچە غۇزا كورۇشنى گەۋدىسى.
يا ئەلەمدىن ئۇ يەرگە چۈكەمدىكىن؟
ياكى ياشنى دۆلدۈردەك تۈكەمدىكىن؟
بەس! توختىتاي تەسۋىرنى گەپكە كېلى،
يالقۇنلىغان جەڭگىۋار سەپكە كېلى.
خەندە سورەپ ماڭماقتا قېرىنداشلار،
ئۇرۇپ ھەيدەر ئارقىدىن باغرى تاشلار.
رۇستەم ئاتلىق بىر يىگىت ئىدى كېسەل،
قالغان ئىدى يېتەي دەپ ئاڭدا ئەجەل،
سېشى ئېيىپ ئاخىرى ئاتى مۇللاق،
ئاراملىق بىر چىرىك سالىدى تايلاق.
دەدەك رۇستەم چارسىز يېتىپ دىدى،
ھايات بىزى كۆزىدىن كېتىپ قالدى!

بۇ ئەھۋالغا چىدىماي شۇندا كىرىم.
چىرىككەرگە ئېتىلدى دەپ: «ياپىرىم».
ئالەمىنىدا چىرىكنىڭ كانىيىدىن.
توت - بەش چىرىك ئېتىلدى ئارقىسىدىن.
بولغاچ كىرىم ھەركىتى بىر چاقىمىلەك.
مىنۇت ئىچىرە ئۈچ چىرىك بولدى ھىلەك.
خەۋەر تاپقان پۇخرالار قالدى قېتىپ،
خەۋەرسىزلەر ماڭماقتا غەمگە پېتىپ.
رەھىمىتۇل بەگ بۇرەننى سەپ ئالدىدا.
كورمەي قالدى بۇ ئىشنى ھەم دالدىدا.
باشلانغاندا ۋەھىملىك قىيا - چىيا،
يېتىپ كەلدى بىر چىرىك ئۈفەك گويا.
غەزەپلەندى قېلىچنى تۇنقان يېتى،
تىزگىن سېرىپ تۇرالماسىنىڭ ئېتى.
كىرىمجاندىن شارىتىدە ئالدى باشنى،
جۇدا قىلدى جېنىدىن قوشۇم قاشتى.
شۇ مىنۇتتا رەھىمىتۇل كەلدى ھەيۋەت،
كۈزلىرىدىن چاقىلىدى غەزەپ - نەپرەت.
غىلىپىدىن سۇغۇردى قېلىمچىنى،
كىشى بىلمەس نەمە ئىش قىلىشىنى.
ئۇل چىرىكنىڭ باشنى ئالغان چېغى،
قالغان چىرىك تاڭ قېتىپ قالغان چېغى.
چىرىك بېشى تىل سالىدى رەھىمىتۇلغا،
ئۈچمەنلىكى بولغاچقا بۇ نەۋغۇلغا.

ئاتلان! دىدى رەھمەتتۇل دەھشەت بىلەن،
 چىرىكلەرگە ئېتىلىدى شىددەت بىلەن،
 بوران مىسال قوزغالدى جامائەتلەر،
 ئاپلاپ كەتتى ئىقلىمنى مۇسبەتلەر،
 ئەمەسمىدى رەھمەتتۇل پىالۋان يىگىت،
 كۈچ قۇۋۋەتكە ئاجايىپ تولغان يىگىت،
 مەگىلەرگە خاس تونىنى يەشتى شۇئان،
 بەش چىرىكنىڭ بېشى كەستى شۇئان،
 بەش قېلىپچىنى بەش پۇخرا ئالدى قولغا،
 پۈتۈن چىرىك ئېتىلىدى رەھمەتتۇلغا،
 يەرمان قىلىپ رەھمەتتۇل ئەر - ئايالغا،
 دىدى يەنە ۋاقىراپ: ئالغا! - ئالغا!!!
 جانى پىدا ئەيلەڭلار قېرىنداشلار،
 شەرەپ بىزگە بۇ جەڭدە كەتسە باشلار،
 چىرىكلەرنى فىلايلى چوقۇم تار - مار،
 ئاچۇرمايلى شەھەرگە، بولۇپ ھۇشار...
 جاڭگىلىنى رەھمەتتۇل ئەيلەپ بايان،
 ئات چاپنۇرۇپ «يارباغ» ئاق بولدى راۋان،
 جۈنكى يارباغ ياداڭلىق - داڭلىق ماكان،
 بۇندا كەلگەن دۈشمەنلەر قالماس ئامان،
 كۈز - كۈز قىلىپ چىرىكلەر غېراۋىنى،
 بېسىپ ماڭدى رەھمەتتۇل ئايىغىنى،
 پۇخرالاردىن يانمىدى بىرمۇ كىشى،

① «يارباي» يۇرتنىڭ ئىسمى.

شەرەپ ئىدى بۇ جەڭدە كەتسە بېشى
 ھىچ بولمىسا تاش ئالدى قوللىرىغا،
 ئولگەن چىرىك پۇتلاشتى يوللىرىغا،
 يارباغدىمۇ دىخانىلار ئىدى دەرتىمەن،
 ئېلىپ چىقنى قولغا ئوغاق، كەتتىمەن،
 قومۇشلۇقتا باشلاندى رەسمانى جەڭ،
 بولدى گويىا يەر ئۈستى بىر قۇبۇل رەڭ،
 يېتىپ كەلدى بۇ خەۋەر ئوردا تامان،
 ئىككى ئەبلەخ چىقاردى پەرمان شۇئان،
 بىرى سۇچىڭ رەھمەتسىز، توڭگۇز - قۇۋان،
 يەنە بىرى ئابدۇللا ئەجداد - چايان،
 مائىلى چىرىك ئالدى ئالمان - ئالمان،
 ئوللىرىغا ئېلىچ ھەم ئوقيار ئالغان.

2

نۇبۇل ئاسمان، تۇتۇلغىن، ئاچما چىراي،
 مەنمۇ سەددەك تۇتۇلماي قانداق چىراي؟!
 نۇرەي ئەمدى كۈرەشكە بىلەكلەرنى،
 ياۋغا ئاتاي توپ قىلىپ يۈرەكلەرنى،
 ئات ئاستىدىن چاڭ چىقار مۇنارلاردەك،
 بۇلۇت بىلەن تاقاشقان گەپلەردەك،
 دەريا - دەريا ئاقماقتا ئەمەلدارلار،

ئېلىشماقتا ياۋ بىلەن قەھرىمانلار.
بىرەك ئۈستىدە رەھمەتتۇل دۇركۈت ئىدى
يۈرەك - باغرى يالقۇنلۇق بىر ئوت ئىدى
ھەم دەۋر ئىدى: غەيرەت قىل قەھرىمانلار،
ھەق يولىدا شەرەپتۇر كەتسە باشلار،
ئىككىرىلەڭلار كۆكرەكنى قانغان قىلىپ،
ھەم يەنىلەر دۈشمەننى قانغان قىلىپ...
كۆنمۇ تاققا كۆكسىنى قويغان ئىدى،
چىرىكلەرمۇ چىشىدىن توپغان ئىدى،
چىرىك دۈشمەن قانچىلىك ئەل ئالدىدا،
غۇلاپ چۈشەر تاغلارمۇ سەل ئالدىدا،
چىرىكلەرنىدە لەشكەرلەر ھەركىتىدىن،
تەڭرى ئوقيار رەھمەتتۇل قاپ بېلىدىن،
تېشىپ چىقتى بىگىزدەك ئۇچلۇق بېشى،
مولدۇر بولدى شۇ پەيتتە ئەلنىڭ بېشى،
چىشىنى چىشاپ رەھمەتتۇل سوزلەر ئىدى،
چاسارەتتە غەلىبىنى كۈزلەر ئىدى،
ئاقبۇتتە باش قىيىپ بولالمىدى،
ئات ئۈستىدە بىمالال تۇرالمىدى،
دەدى: ئوقنى ئالماڭلار بەدەسىدىن،
كەپ ئاتلاڭلا ۋە لېكىن بۇ تىلىمىدىن،
زەمبىل بىلەن كۈتۈرۈڭلار ھەم تېنىمىنى،
ئاسالىقچە بەرمەيمەن بۇ چىشىنى...
قاپتا باشتىن جەڭ ئورنى بولدى دېڭىز.

تىنوت تەردىككە قارىسا كۆز يەتكۈسىز. -
 چىرىكلەرمۇ: «ئولدى» دەپ رەھىمەتتۇلنى.
 سەدەپ سالىدى پۇخراغا قانلىق قولى.
 شۇ ھالەتتە بۇ جەڭنىڭ قوماندانى،
 زىرادىسى پولاتتەك قەھرىمانى.
 ئىچىپ تۇرار ئۈسۈنۈش لىپى قۇرۇپ،
 ھۇشلىنىمۇ كېتەر ئۇ گاھى، تۇرۇپ...
 يانا سۆزلەر بىردەمدە شۇنچە سېلىق.
 جېڭىسىدىن نەر ئاقار چىلىق - چىلىق:
 قەبرىستانلار فىلىدىكلار قەدىرىنى،
 تۇمشۇق تاققا قويۇڭلار جەسىدىنى.
 كۆرسەم ئىدىم ئاكامنىڭ دىدارىنى.
 كۆرسەم ئىدىم مائىسەمنىڭ ۋىدالىنى.
 زۆمۈرۋاپەت دۈشمەنگە يېڭىلەڭلار،
 دىغايدەك تىك تۇرۇڭلار، ئىگىلەڭلار.
 ئىسيانچىلار ئاق بوزغا يېتىپ قالدى،
 بىراق بەگنىڭ دەرىمانى كېتىپ قالدى.
 تېخى تۇرار قادىلىپ ئوقيار ئۆس.
 زەمبىل ئاسنى تامچىغان قاننىڭ يۇقى.
 ئىسيانچىلار ھەيۋەتلىك ماڭار ئالغا.
 چىكىنىمەكتە چىرىكلەر ئارقا - ئارقا.
 نە بۆلدىكىن شۇ تاپتا شەھەر ئىچى؟
 شۇ كەمگىچە كەلمىدى ئالاقىچى.
 تولتۇردىمۇ چىرىكلەر سېزىپ قېلىپ؟

كويدۇردىمۇ ۋە ياكى ئۇنقا سېلىپ؟
 باش توخۇمۇ چىلىدى ئاندا - ساندە
 يۇتۇزلارمۇ كورۇنمەس ھەم ئاسماندا.
 رەھمەتۇللىھىڭ پۇت - قولى تىپىرلىدى.
 شۇ چاغدىمۇ كوز ئېچىپ شۇيرلىدى؛
 «قېلىچىنى قويماڭلار ھەرگىز ئېسىپ،
 قالدىمىز ئۇ ھىچقاچان ھەم دات بېسىلدى...»
 ئۇ چىقىمىدى ئەتتىگەي خۇمارىدىن!
 چاپاڭەشلەر ئايرىلدى سەردارىدىن.
 ئىنتىقامنىڭ سازىنى چالدى جەسەت،
 قورام تاشتا قاپلىنىپ قالدى جەسەت.

× × ×

ساقى مەي سۇن رەھمەتۇل ھۆرمەتتىگە،
 راسا ئىچمەي قەھرىدىن شوھرىتىگە،
 لېكىن تولا بۇ قېتىم دەردىم مېنىڭ،
 قايناپ چىقتى بۇلاقتەك زەردىم مېنىڭ.

ئون بىرىنچى باب

1

شەھەر ياغىتىن ئاڭلاڭلار تەسۋىرىمنى،
ئابدۇللادىن ھەم باشلاي گەپلىرىمنى.
سېپىل ئۇسىنى ئادەملەر سانجاق - سانجاق،
ئىزلىغاندىك گەياكى يىپقا مۇسچاق.
شەھەر سىرتى چىقالماس بىرمۇ ئىنسان،
كىرەر بىرلەسا ۋە يەنە يوقتۇر ئىمكان،
ئىسيانچىلار شەھەرنى قاپلىۋالدى،
چىرىكلەرگە ھەيۋەتلىك تەھدىت سالدى.
كۈتۈۋەرمەي سۇچىكىنىڭ بۇيرۇغىنى،
ھەريان تىكتى چىرىكلەر قۇيرۇغىنى.
شۇنداق قاتتىق جەڭ بولدى تاڭ سەھەردە،
موللاق ئاتار دۈشمەنلەر ھەممە يەردە.
پۇخرالارنىڭ جەسىدى دوۋەل - دوۋەل،
بۇنداق يېغى بولغانمۇ زامان ئەۋۋەل!
يەنە ئاڭلاڭ ئابدۇللا قىلمىشىنى،
چىرىكلەرمۇ كۆرەلمەس بۇ كىشىنى.

تەشقا ئىدى ئۇ، شۇناپ بىر فائىقە،
ھور - ھور يىغلاپ ھەم چوكتى پەريانتقا
تاپقانداك ئۇ بۇ ئىشنىڭ ئامالىنى،
ئايانچە قىپ ياسىدى جامالىنى،

ئەنە قالدى توپلىغان مال ھەم پۇلى،
ھىج نەرسىگە بۇ مىنۇت بارماس قولى.
پەدەر قاچتى غەرىپ ياق دەرۋازىدىن،
قاتتىق قورقۇپ پۇخرالار ئەلپازىدىن،
سەزمەي والدى ئەپسۇسكى ئىسيانچىلار،
كۈزلەپ ماڭدى ئاقسۇنى چاققانچىلار.
شۇنداق فاجىئە قۇيۇندەك تولغاپ بۇرۇت،
ئالاق - چالاق كۈزلىرى ئوقۇپ دۇرۇت،
ئېتىنىنىمۇ نېزلىگى بىر قۇش ئىدى،

ئات ئۈستىدە ئۇ لېكىن بىھۇش ئىدى،
«سۈكرى» دەرلەر ئۈلۈمدىن قۇتۇلغاندا،
كورگۈلۈكنى كۆرەمدۇ تۇتۇلغاندا؟

«قۇش كورۇنەر قۇرمانغا» دىگەن گەپ بار،
ئاسىم باتۇر كەلمىگەن ئېلىپ ئوقبار،
— توختا! دەيدۇ ئورمانلار ئابدۇللاغا،

توپ - توختىغىن يېشىكى ئاساي دارغا!
— توختا! دەيدۇ ساقىراپ ئۈستەك - ئېرىق —

قىلاي شۇنداق قەھرىمدە سېنى غەرىق!
— توختا! دەيدۇ ھەم كورۇپ ئىدىز تاغلار،
— توختا! دەيدۇ دالانلار يەنە باغلار.

ئاران يەتتى ئاق-ئىك ئارانغا،
يۈرەك باغرى تەقىلىپ زۇۋانغا.
كاتىخەيگە مەتسىدى خەۋەر قىلماق،
لەشكەر تارتىپ ئارقىغا سەپەر قىلماق.
كەچ كىرگەندە ئوردىغا باردى يېتىپ،
گەپ قىلالماي ھۇشىدىن قالدى كېتىپ.
ئەمەلدارلار تۈنىدى ئابدۇلانى،
قالغان ئىدىن تېشىدە ئاران جانى.
بىر ئۈزۈندە چىقاردى زۇۋانىنى،
كاتىخەيگە ھەم ئەيلەپ بايانىنى:
«بوي سۈنمىدى پەرمانغا ئۇچتۇرپانلىق،
ھوكۇمەتكە ئىسيانى يانا قانلىق.
چەنلوڭ خانغا سۈنۈپ بىز سوۋغا - سالام،
بولغان ئىدى يوللىرىمىز بىر كۈن داۋام.
رەھمەتلىكلا كۆشكۈرتۈپ پۇخرالارنى،
باشلىمىزغا كەلتۈردى بالالارنى.
ئەھۋال خەتەر ئۈزۈڭىز ئامال قىلىڭ،
ئۇچتۇرپاننى تېرگىتىپ قامال قىلىڭ...»
كاتىخەينىڭ ئوت ياندى كۆزلىرىدىن،
ھاڭ - ئاڭ بولۇپ ئابدۇللا سۆزلىرىدىن.
غىچىرىلدى غەزەپتىن ئۇنىڭ چىشى،
چاقىرىلدى ئونلىغان ئەۋكەر بېشى.
مەجلىس، ئاچتى ئوردىدا شۇنچە مەخپى،
«شايتۇلدىدۇر ئەسلىدە جىنىنىڭ فەستى».

جەمئىي ئەمەس ئاقسۇمۇ بۈگۈن كېچە،
مۇخلىسلىرى چىرىكلەر ئاڭ ئاتىغىچە.

2

ئەمدى باشلاي كېيىننى ئامانەتتىن،
بوسۇپ كىرگەن سېپىلگە جامائەتتىن.
كىم ئېچىنماس رەھىمىتۇل ۋاپاتىغا،
تۇرۇپ بولماس ئەقلىنىڭ پەريادىغا.
كىملىر ئۆلگەن، كىم تېرىك بىلىپ بولماس،
ئەھۋال ئەجەپ خەتەرلىك، تىنىپ بولماس.
ئەسەمتۇل بەگ شۇئاندا بولدى پەيدا،
كۈزى ياشتا، ئۈزۈمۈ بىر ھۈۋەيدا.
ئوكسۇپ - ئوكسۇپ باشلىدى جاكايىنى،
بەرمەك ئۈچۈن قاتىللار جازاسىنى:
«سوز ئىشتىڭلار، يۇرتداشلار - قەبرىداشلار،
كوڭلى سۇنۇق جاپاكەش قەبرى - ياشلار.
ئەلەم فىلىدى خەلققە باغرى تاشلار،
شەرەپ بۈگۈن بۇ جەڭدە كەتسە باشلار.
بىزگە كېرەك پەقەتلا ئەركىن ھايات،
پەي بولامسا ئۇچالاماس ئۇچار قانات.
بەدە بولسا تۇتايلى ئابدۇللانى،
تەييارلايلى زالىمغا بىزمۇ دارنى.
سۇچىكىدىنمۇ ئالايلى بۈگۈن ھىساپ،

قىلىشىدىن خەلققە بەرسۇن جاۋاپ...
 ئىسيانچىلار ئوردىغا يەتكەن ئىدى.
 ئىككى ئەبلەخ نەمەردۇر كەتكەن ئىدى
 سەۋەپ: سۇچىك خەۋپكە تەييار ئىدى.
 شۇبۇ زالىم دۇقەدەر ھەييار ئىدى.
 ئىشقا سېلىپ ئويلىغان چارمىنى.
 تەييار قىلدى پارتلاش دورىسى.
 ئۇلاش - چۇلاش چىقىشىپ مولچەر تاقىما.
 دىققەت بىلەن سەپ سالىدى ھەممە ياققا.
 ئولتۇرۇشۇپ كارۋاتقا چەكتى پىغان،
 ئوتۇمۇ ياقىتى پىلىككە بولدى گۇمراڭ...
 يەنە قىلدى ئەسەستۇل جاكايىنى،
 پولات كەبى چىكىتىپ ئەل رايىنى:
 «قۇلاق سېلىپ ئىشتىڭلار جامائەتلەر،
 ئاز ئەمەستۇر بىز چەككەن مۇشەققەتلەر.
 توغرا بولدى بۇ قېتىم ئىسيانمىز،
 ئولۇپ كەتسەك قالمايدۇ ئارمانىمىز.
 پۈتۈن ئەرلەر قولغا ئالسۇن قورال،
 يۇرتىمىزنى قوغدايلى قىلىپ ئامال.
 قىل سالماڭلار زادىلا خەزىنىگە،
 ئىگە بولسۇن يوقسۇللار نەپىقىگە.
 بىز ئىشلەيمىز ئاخىرى ئادىل بولۇپ،
 بىر نىيەتتە ھەممىمىز دادىل بولۇپ،
 بۇندىن كېيىن ھەر كىشى بار بولمايدۇ.

مېتە - ئوغۇل - تۇل خوتۇن خار بولمايدۇ.
 قوربالارنى قويلى يەرلىگىگە،
 سىڭ تەدەككۇر بىلدۈرۈپ ئەرلىگە.
 جەم بولۇڭلار يۇرتداشلار كەتمەي ئاراپ،
 ئۈزنى قوغداش مۈشكۈلدۈر تۇرساق قاراپ.
 يىگىتلەرگە باش بولسۇن قاسم خانىم،
 ھەم قىزلاڭغا باش بولسۇن مايسەخانم.
 جىزدە كەمدۈر ۋە يەنە قورال - ياراق،
 قورال نۇتاي دۈشمەنلەر بولماس ھالاك.
 قىلچ - ئالغان ياساڭلار ھۈنەرۋەنلەر،
 مەنى قىلسۇن ئوتتۇرى ئاتارمەنلەر.
 ئالدىمىزدا دەھشەتلىك جەڭ بولغۇسى.
 تاغ - دەريالار بىر قىزىل رەڭ بولغۇسى،
 ئەرۈ - ئايال بولايلى چوقۇم قەيسەر،
 بوي سۇنايلى بۇيرۇققا پۈتۈن نەۋكەر...
 جامائەتنى ئەسلىمىش قىلدى قايىل،
 تېرىك ئادەم شۇ جەڭگە بولدى مايىل.

× × ×

تۇتقىل ساقى قەدەمنى ئىسىتىلغا.
 چىققۇن ئەمدى جېنىنى ئېلىپ قولغا.
 تۇتقىل يەنە ماڭسۇ ئىچەي شاراپ،
 خەلقىم تارتقان ئەلەمدىن باغرىم كاۋاپ.

ئون ئىككىنچى باپ

1

قالدى ئاقيار - ئاچىتاغ چاڭ - توزاڭدا،
بوران بىلەن چىچەكلەر يوق باراڭدا،
ئەنە كېلەر كاتىخەي دەر غەزەپتە،
بىر قورالسىز كىشى يوق شۇبۇ سەپتە،
ئوقيار - قېلىچ، قالقانلار پەۋەس - پەۋەس،
كورگەن كىشى قالادۇر ھەيرانۇھەس،
شۇنداق خىلدۇر بۇ ئوپنىڭ مىنگەن ئېتى،
شامالدىنمۇ ئىتتىكتۇر ھەم سۇرئىتى،
پىلان بىلەن توختىتىپ بۇ سەپەرنى،
قىلدى بەرگاھ قارغۇچا دىگەن يەرنى،
بەش چاقىرىم شەھەرگە شۇ بۇ مەللە،
ئابدۇللاغا ئاساندۇر ئەمدى پەللە،
تاماق يىگەچ بولۇشتى كۆپ غۇلا - غۇلا،
دەرگۇماندا تۇرغانلار ئاندىن تولا،
دىدى بىرى: كىرەيلى باس - باس بىلەن،
تېز ئالايلى شەھەرنى قىقاس بىلەن.

دېدى بىرى: بېرىلى بىشارەتنى،
سەنئەت كېرەك مەيداندا دېمەك مەرتىنى.
دېدى بىرى: زەپ خەلدۇر بىزدە قورال،
باستۇرىمىز ئىسياننى بولماي ھايال.
«ئۇلۇم يوقتۇر ئەلچىگە» يازايلى خەت،
شۇندىن كېيىن قالايلي بىز كارامەت...
ئاخىر كەلدى ھەممىسى بىر قارارغا.
خەتنى ئېلىپ ئەلچىمۇ تېز بارارغا.
ئوتتۇپ بۇ خەت تەسۋىدەك قولىدىن - قولغا.
يېتىپ باردى بىردەمدە ئەسەمتۇلغا.
«غۇلاق سالغىن ئەسەمتۇل شۇبۇ خەتكە،
نەسەت قىل ئىسيانچى جامائەتكە.
تارشى چىقتىڭ بۇ قېتىم ھۆكۈمەتكە،
توغرا ئەمەس قىلىشكە شەرىئەتكە.
جۈھل بولساڭ بولۇرسەن كۈكۈم - تالقان،
ئولمىگىڭدىن ئۈزگىچە بوختۇر ئىمكان.
كېچىكتۈرمىي ئەلچىگە بەرگىن جاۋاپ،
ئانەت قىلىپ نۇرمايمىز ساڭا قاراپ...»
ئىسيانچىلار بۇ خەتنە تۇرماي چىداپ،
ئەسەمتۇلنى دەرھاللا ئالدى ئوراپ.
— ھۆرمەتلىك بەگ بىر پەرمان بېرىڭ بىزگە،
كەلتۈرەيلى شان - شەرەپ خەلقىمىزگە.
«يا بىر ئۇلۇم ياكى كۈرۈم» بېرىڭ پەرمان،
قۇربان بولساق مەرتلەرچە بوختۇر ئارمان!

ھايۋاندىنىمۇ كۆپ چەكتۇق مۇشەققەتنى،
 كۈرەش قىلماي تاپمايمىز ساۋادەتنى...
 ئاخىرىدا ئەسەمتۇل يازدى جاۋاب،
 پۇخرالارغا بۇ ئەشى قالدى ياراپ.
 «جاۋاب شۇكى كاتىخەي جاناپلىرى،
 چوقۇم بىزدىن تارتىلغاي تازاپلىرى.
 توغرا بولدى بۇ قېتىم ئەسەننىمىز،
 بۇنىدا بولغان ئاچايىپ ۋەيرەنى بىز.
 ھەقىقەتكە ئاتىدۇق جىنىمىزنى،
 دەريا قىلىپ ئاقىۋۇرۇڭ قېنىمىزنى.
 ئاگاھ بولۇڭ ئەي جاناپ جېنىڭىزغا،
 بىزمۇ تەييار بېرىشقا ئالدىڭىزغا...»
 ئەلچىلەرمۇ بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ،
 راۋان بولدى يولغا قۇيرۇق قىسىپ.
 شۇ زامانلا ئاتلاندى بەش يۈز كىشى،
 قېنى ياۋنىڭ بارمىكىن مىڭ بىر بېشى؟
 ئەسەمتۇل بەگ باش بولۇپ مىندى ئاتقا،
 باش ئىگەمدۇ كاتىخەي پىرىلى ياتقا؟!
 كۆپۈنچىسى بىلەتتى ماھارەتنى،
 كۆرۈپ قويسۇن ئابدۇللا كارامەتنى!
 كۆرۈرى - چوقماق قولىدا قاسمجاننىڭ.
 ئوت چاقىنايدۇ كۆزىدە باغرى تاننىڭ.
 قەسەم ئىچتى جەم بولۇپ بارى پەلۋان،
 ئالدى ئوزۇق ۋە يەنە دورا - دەرمان.

قوغداپ قالدى شەھەرنى قىز - ئىجۇۋانلار -
يەتتە قىزنىڭ سەپىدىشى - قەھرىمانلار.

2

خەۋەر قىلدى ئايىپلەر دەرىل بىر -
قالغان ئىدى شۇ چاغدا كۈن كەچ كىرىپ -
تۇرالماستىن كاتىخى تاراقلىدى -
بىر يېنىدا ئابدۇللا ۋالاقلىدى -
ھايالدىماي كۈرۈندى ئۇچتۇرپانلىق،
روھى جۇشقۇن ھەركىتى ئىچىپ جانلىق!
سىجىپ - سىجىپ مۇكەل كۈن تاغ كەينىگە
قانداق بالا بولار كىن ئەل بەختىگە؟
ئارقىدىنلا چىقىراپ چىقتى بوران،
ئاندىن ئوتتە ئاسماننىڭ پەيلى يامان،
گىيىلارمۇ ئەيلىدى مۇڭزارىنى،
كەشكى كۆرمەس كىشىنىڭ دىدارىنى،
خىرىس ئىلار ئىككى توپ بىر - بىرىگە،
دەزەر بىلەن تىڭ - تىڭلاپ ھەزەلگە،
ئىشلار ھاۋشۇپ ھەر ياندا ئالاس ئارام،
كىشىنىڭ ئاتلارمۇ قىلار داۋام،
توشقان دەريا بىر ياندا شاۋقۇن سالارمۇ،
گاس - گاس چىم بولۇپ غەپگە ئىلار،
شۇنداق ئوتتۇرى بۇ كېچە ۋەقەسى بىلەن -

-قان توكۇشكە كوز قىلماي رەھىم بىلەن،
 ئاڭ پەرىسى يۇلتۇزنى تەرگەن چېغى،
 تىزغاي تاڭدىمى بىمارەت بەرگەن چېغى،
 كاتىخەينىڭ قوشۇنى يالدى سىڭىنال،
 نەۋكەرلىرى يەڭ تۇرۇپ تۇردى دىرەمال،
 پۇخرالارمۇ تەييار بىرپ قالغان ئىدى،
 ئېزىز جاننى ئالغانغا ئالغان ئىدى،
 -مۇنار - مەشەق بار ئىدى ئاندا سائىدا،
 ھىج دىلەسا چوماق بار تېرىك چاندا،
 ياشىغۇنچە ھايۋاندىك ئۆلگەن ياخشى،
 جان كەتسەمۇ بىر قېتىم كۆلگەن ياخشى،
 ئىككى تەرەپ سىلىنىشىپ كەلدى بىرگەن،
 بولامدىكىن ياپىرەي قانلار ئېقىن؟!
 كاتىخەيدىن بىر نەۋكەر پىنقىتى تەنھا،
 بۇ باتۇرنىڭ يوغاندۇر ئىتى ئىسلا،
 قەيەزدىكى شىر گۇيا بەستى ئۇنىڭ،
 نەچچە باشى ئىزغىتماق قەستى ئۇنىڭ،
 ئات ئويىنىتىپ ۋاقىر ئىچىپ دەھشەت،
 «ئىككىنچىدىن بارمىكىن قېنى بىر مەرت؟!
 تېز بولۇشقىن مېنىڭدە پوقتۇر تەقەت،
 نەسلىم بولغىن پەيتىدە ئېلىپ ئىبىرەت!!!...»
 پارقرايدۇ قولدا قانلىق قېلىچ،
 نە قېلىچكى بىر غۇلاج، نەسى غىرىچ،
 توسۇپ تۇرغان تېنىمنى پولات قاقان.

ئەلپازىدىن تاغلارنى قىلۇر تالقان.
 شۇ پەيتىدە قاسىمجان چىقتى ئاتلىق.
 ئەككى باتۇر، جەڭ قىلدى ئەجەپ قاتتىق.
 قىلچىلارنىڭ بىسىدىن چاقتى چاقماق.
 بىر - بىرىگە شىددەتلىك تىگەر چاق - چاق!
 تىزگىن سېرەر ئارغىماقلار تىپ - تىك بولۇپ،
 چاقنار قاسىم كۆزلىرى قانغا تولۇپ.
 مۇشكۈل بىلەن ئىرغىدى ياۋنىڭ بېشى،
 خۇددى دومىلاپ چۈشكەندەك تاغنىڭ تېشى.
 كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە چىقتى بىرى،
 قاسىمجانغا ئېتىلدى كەلگەنسېرى.
 ئەمما ئۇنىڭ ھەركىتى زەپ تېز ئىدى.
 بەش مىنۇتتا كالىشى ھەم ئىرغىدى.
 ئۈچىنچىسى ھەم چىقتى بىر شىر سىمان،
 ئاۋازىمۇ دەھشەتلىك خۇددى قاۋان.
 زەپمۇ قاتتىق جەڭ بولدى شۇ مىنۇتتا.
 قاسىمجاننىڭ بەدىنى كويەر ئوتتا.
 راستلا ياۋنىڭ باتۇرى چاققان ئىدى،
 بۇ قوشۇندا بىردىن بىر پالۋان ئىدى.
 كېتەي دېدى قاسىمجان شەيمانىدىن،
 ئايرىلارمۇ خالايتىق پەرۋاندىن؟
 شۇندا قاسىم گۈرۈزىنى ئېلىپ قولغا،
 رەقىبىنىڭ كەلتۈرۈپ سالدى غولغا.
 بىرغىل بىلەن بۇ ئەبلەخ بەردى جانى

قاتتىق چۇقان قاپلىدى يەر - جاھاننى -

ياۋ ئېتىلدى قاسىمغا بىرسى قالماي،

كوڭلى تىنماس باتۇردىن جاننى ئالماي -

ئالغا! دىدى ئەسەتۈل سالىدى ئاغماق،

ئىسيانچىلار ھەركىتى ئەينى چاتماق.

تاقاشقانداك تىرەچەپ ئىككى كالا،

توقۇنۇشنىڭ ئەۋجىگە تولدى دالا.

ئېلاپ كەتتى ئىقلىمنى ۋاقىراشلار،

چېنى چىقماي تېنىدىن خاقىراشلار.

مىسال يەل توپ يەر ئۈستى كۈرمىك باشلار.

بولامدىكىن سايلاردا شۇنداق تاشلار؟

ئاللا كىملەر، ئوقياردىن ئۈزەر ئوقى،

ساناپ بولماس بۇ مىنۇت بارى - يوغنى

تەن ئۈستىدە تەن ياتار قانلار چېچىپ،

پۈرەر ئىدى ئاتلارمۇ دەريا كېچىپ.

جان قۇتۇلماس قاسىمجان گۈزەلسىدىن،

ياۋ ئازلىدى باتۇرنىڭ زەربىسىدىن.

ئۇندىن باشقا بار ئىدى يۈزلەپ پالۋان.

ئەسەتۈلدا قالمدى بۈگۈن ئارمان،

شۇنداق جەسۇر بولامدۇ تاغ بۈركىتى؟

شۇنداق چاققان بولامدۇ باغ بۈركىتى؟

فەتلى قىلدى ئەسەتۈل ئابدۇللانى،

(ساق قالمدى بۇ جەڭدە ئۇنىڭ جانى)

ئىسيانچىلار ھەم كەتتى شەيمانىدىن.

تېخى ئىشماي غەلىبىنىڭ داۋامىدىن.
 يېتىپ كەلدى شۇ چاغدا يەتتە پەلۋان،
 پۇشۇردىمۇ ياردەمگە يەتتە ئاسان؟
 دىدىك بۇلار مايسەم باش يەتتە قىزدۇر،
 ئات ئۈستىدە ھەركىتى ئىچىپ تېزدۇر.
 قالغان دۈشمەن كۈزلىرى ئالاق - جالاق،
 يەتتە پالۋان زەربىسى بولدى ساۋاق،
 بەدەر قاچتى كاتىخەي ئاقسۇ تامان،
 بۈرەك چىققان قېرىندىن رەڭگى سامان.
 كۈندۈ تاققا كۆكسىنى قويغان ئىدى،
 ياۋۇز دۈشمەن جېنىدىن توپغان ئىدى.
 كاتىخەيدىن باشقىسى قاچالمىدى.
 ھەر ئامال تىپ قورغاننى ئاچالمىدى.
 دەسلەپ بولدى نا ئىلاج ئەسەتتۇلغا،
 قىررال تاشلاپ، تىز يۈكۈپ، چۈشتى يىزغا.

X X X

ئايا سافى مەيى سۈنغىن قاسىمجانغا،
 مايسەم باشلىق يەتتە قىز قەھرىمانغا،
 سۈنغىن تەكرار غەلىبىنىڭ شارابىنى،
 تارتىشى پۇخرا ياۋۇزلار تاناۋىنى.

ئون ئۈچىنچى بۆلۈك

ئەسمەتۈل بەگ ئوردىغا ئامان كەلدى،
ئەلى تورەم باش بولغان زامان كەلدى.
ئازات قىلدى زۇلۇمدىن جامائەنى،
ئاسان ئەمەس ساقايتىش جاراھەتىنى.
باشلىۋەتتى يېڭى ئىش ھەممە جايلار،
تۆۋە قىلىپ باش ئەگدى ھەمدە بايلا.
بولۇپ بەردى يەر - سۇنى دىھقانلارغا،
ئاشۇ بەردى سارغىيىپ قالغانلارغا.
ئاقپاردىكى شىرىپ بەگ ئىدى پەرۋان،
تېز ئىجرا دۇر بۇ يۇرتقا ئەمىر - پىرىمىن.
ئوت بېشىدىن ساۋۇت بەگ دەللام مۇشۇندە،
خالايققا كېڭى يىزىق - توشۇك،
ئابدۇللا دىن ئالغاچقا ئۇلار ئىبرەت،
تۆۋە قىلدى خەلققە، تاپتى ھۆرمەت،
توشۇلماقتا شەھەرگە ئاشلىق - دۇلۇك،
ئۆزىدىن باشقا لازىمەت ھەم مال - مۈلۈك.

جۇنۇدا مەقسەت ئايانكى جەڭ بولغۇسى،
 ھەم دەھشەتلىك، كوللىمى كەڭ بولغۇسى.
 تىزىملاندى جايلاردىن پۈتۈن ئەرلەر،
 قالدى ئايال، بالىلار، مۆتىۋەرلەر.
 ھەر يۈز يىگىت بىر بەككە نەۋكەر بولدى،
 ئىرادىسى كۈنسېرى قەيسەر بولدى.
 مەيسەم مەسئۇل ئارقاسىپ خىزمىتىگە،
 ئىش تاپشۇرار ئالتە قىز نەۋكىرىگە.
 تەشكىلاتى ئاق ساقال بوۋايلىرىنى،
 تەشكىلاتى ئاپپاق باش مومايلىرىنى.
 غەمىز قىلدى ياش تۇغۇت ئانىلارنى،
 تەرىپىلدى چۈچۈك تىل بالىلارنى.
 مولچەر تاغنىڭ چوققىسى مۈلچەر بولدى،
 مولچەر شۇكى، بىر يانغىن ھۈكەر بولدى.
 ئوت بېقىلغان كېچىسى قەلئە بېشى،
 خەۋەر تاپماق يېغىدىن ھەممە كىشى.

2

ئىمدى گەپنى ئاڭلايلى كاتىخەيدى،
 پاختا ئاتقان زەي سالماي شۇم تەلەيدى.
 دېنى بەش يۈز نەۋكىرى، كەتتى قايان؟
 كىتاپخانم بۇ سىرمۇ سىزگە ئايان.
 كەلگەن چېغى جەڭ ئۈستى يەتتە پەلۋان.

قېچىپ كەتتى كاتىخەي پەيلى شەيتان.
 ئاران يېتىپ ئوردىغا قىلدى نالى،
 چۈشكەن ئىدى ئاجايىپ ئۇنىڭ ھالى.
 خوتۇنلىرى سۇ سەپتى يۇرمىگە،
 ھەم سويۇندى تىچ - ئامان كەلگىنىگە.
 تال ئاتقىچە بولۇپ ئۇ. كۆپ بىئارام،
 ئەتىسلا مىڭرۇيىگە يازدى سالام:
 «سالام يازدىم جانابى مىڭرۇيى سىزگە،
 رەھمى شەپقەت قىلغايسىز ئەمدى بىزگە.
 ئىسيان قىلىپ شۇ يېقىن ئۇچتۇرپانلىق،
 جەڭدۇ بولدى ئارتىدىن يەنە قانلىق.
 ئابدۇللا بەگ كەلگەندە پانا تىلەپ،
 جەش يۈز نەۋكەر ئاپاردىم قېلىچ بىلەپ.
 ساق قالغىنى بۇ جەڭدە بىرمۇ كىشىم،
 ئاران كەلدى ئافسۇغا ياغۇز بېشىم.
 ئولگىنىدىن سۇچىڭنىڭ تاپتىم خەۋەر،
 ئۇ دۇنياغا ئابدۇللا قىلدى سەپەر.
 راستلا چىقنى بۇ قېتىم ۋەتەنۈمىگىم،
 قانداق قىلاي بىز دەرتنى ھورمەتلىگىم؟
 پانايمىسىز ۋاقتىدا بېرىڭ جاۋاپ،
 بولغا قاراپ بولمىسۇن باغرىم كاۋاپ...»
 گەپلەر تولا بۇ خەتتە ئۇندىن باشقا،
 بولماس ئىممى زادىلا سەل قاراشقا.
 بولدى شۇ چاغ ئەلچىلەر يولغا راۋان،

باي ئارقىلىق مۇزاتتىن ئاشتى داۋان.
 خەتنى ئاڭلاپ مىڭرۇيىنىڭ بېشى قاتتى،
 ئويلاپ - ئويلاپ تۇۋى بوق غەمگە پانتى.
 ئوزى قىسىپ بۇ قېتىم قۇيرۇغىنى،
 ئاشتۇڭغا چۈشۈردى بۇيرۇغىنى.
 «بۇيرۇق شۇكى: ھورمەتلىك ئاشتۇڭغا،
 كاتىخەينىڭ كەلىمىدى ئىشى ئوڭغا.
 ئىسيان قىلدى كەڭ كۆلەم، ئۇچتۇرپاللىنى.
 زادى بولماس قىلىشقا سەۋرىچانلىق.
 پۈتۈن ئاقسۇ شۇ كۈندە پاراگەندى.
 ئېپ كەلگەيسىز مېڭ نەۋكەر سىزمۇ ئەندى.
 ئىككى يانقتىن بىرلىشىپ كىرەيلى بىز،
 پۇغراالارغا بىر جازا بېرەيلى بىز.
 ھازىر قىلاي مەنبۇ ھەم ئۈچ مەڭ نەۋكەر،
 كىرگۈلۈكنى بىر كىرسۇن ھەممە خۇمپە.
 چەنلىك خانغا بۇ ئىشنى قىلاي خەۋەر،
 باغلاش كېرەك جەزمەنكى بەلگە كەتەر...
 مىڭرۇي ئويۇپ خېتىگە ئىمزا سىنى.
 يەنە بېسىپ ھۆكۈمەت قامغاسىنى.
 يولغا سالدى ئەلچىنى تىندۇرماستىن،
 ھەيۋە قىلىپ بىر كېچە قۇندۇرماستىن.
 كاتىخەينىگە تەككەندە مىڭرۇي خېتى،
 ھەم بولغاندا بۇ جەڭدە ئىشارىتى.
 راۋان بولدى ئەلچىلەر قەشقەر تامان،

ئاشەتۈگۈ تۈزغالدى دەل شۇ زامان.
ھەپتە ئۆتەي ئاشەتۈك چۈشتى يولغا،
ئەۋكەرلەرى ئورالنى ئالدى قولغا.
كەلمەكتىكى قۇم - تۇپراق لاۋى - لەشكەر،
كۈكۈم تالقان بولارەۋ شەھرى بەر - بەر؟

3

ئەمدى كەينى ئىشتىغلار ئۇچتۇرپاندىن،
ئەسەمتۈل بەگ. مايسىگۈل، قاسىمجاندىن.
ئىيانچىلار جەم بولدى سېپىل ئىچرە،
باشامۇۋەتتى تەييارلىق كولاپ لەۋى.
يۈزلەپ ئۇستا سۇقماقتا قېلىچ - قالغان،
بۇ غەيرەتتىن رەزىل ياۋ بولۇر تالقان.
تۈركۈم - تۈركۈم تۇسۇن ئات كۈندۈرۈلدى.
ئەچچە مىڭلاپ يىگىتكە مېندۈرۈلدى.
ئېلىپ باردى بەس - بەستە ماھارەتتى،
كۈرەش بىلەن تاپماقتا سائادەتتى.
ئەسەمتۈل بەگ نەۋكەرلەر قوساندىن،
ئوقار. بىلەن ئاسماندىن ئاتار سانى
خوتۇن قىزلار يانەدۇر مايسىجاننى،
خۇددى ئىزدەك ياساندى بۇ پەرۋانى،
يىگىتلەرنىڭ بىر دۇر قاسىمجاننى.
راھەت سىزدەر چەكسىمۇ سىڭ جاپانى.

ئۈتكەن چەككە يەتتە ئىز يېرىپ كەلدى .
 قانچە باۋىنى شەددەتتە قىرىپ كەلدى .
 گۈزەتمەكتە كۈنى - تۈن قاراۋۇللار ،
 نەنقىق قىلدى ئەھۋالى ئەسىمئۇللا .
 يىسىرمە كۈن ئۈتكەندە ئەھۋال باشقا ،
 جان كىرگەنمۇ كاتىخەي باغرى تاشقا .
 لەكىمىڭ - لەكىمىڭ كېلەرمىش ئاتارمەنلەر .
 فان ئىچەرلەر ، خەلقنى چاپارمەنلەر .
 كۈرۈنمەيمىش چېگىدىن ئۇنىڭ يۈزى ،
 بۇ بالانى كۈرمىسۇن ئىنسان كۈزى .
 يارىمىش مۇندا ۋە تېخى زەمبىرەكلەر ،
 ئۇنى سوراپ ماڭغۇچى چاقىپىلەكلەر .
 ئىسيانچىلار ئۇققاندا بۇ خەۋەرنى ،
 تەييار قىلدى شۇ كېچە ئات - ئېگەرنى .
 مولچەر ئۈستى نەۋكەرلەر ئاقتى ھەر يان .
 ھەيۋەت بىلەن ئاسمانغا ياقتى گۈلخان .
 قېرى - چۈرى كىشىلەر قاچتى تاققا ،
 قېلىن ئورمان چاڭگاللىق يەنە باققا .
 كېلەر يېغى ھىچكىمنى كۈزگە ئىلماي ،
 تېرىك جاننى ئولتۇرۇپ رەھىم قىلماي .
 ئىسيانچىلار يۈزلەندى شەرق ياققا ،
 بارگاھ قۇرغان ياۋۇزلار مازار باققا .
 شۇنداق چاغدا غەرىپتىن سادا كەلدى .
 نەساداكى ، بىر يېغى بالا كەلدى .

توت نەزەپتىن قورشالدى جەسۇر شەھەر.
ئىرادىدىن باغلىدى بەلگە كەمەر.

× × ×

ھەي سۇن ساقى ئەل بىلەن ئىچىمىگىم بار،
ھەقىقەتكە بۇ جاندىن كەچمىگىم بار.
ئايا ساقى بۇ قېتىم قان ئاققۇسى،
جان دەريادا كۆرمىگىلاپ جان ئاققۇسى.

ئون تۆتىنچى باپ

I

تۈتۈل ئاسمان. تۇتۇلغان، يۈز ئاچمىغىن.
 شۇ يېغىنى كۆرمىگىن، كۆز ئاچمىغىن.
 كېلەر دۈشمەن ھەرياقىتىن ھەيۋەت بىلەن.
 ئىسيانچىلار ھەم تۇرار غەيرەت بىلەن.
 ئايال زادى قالمىدى بۇ شەھەردە،
 بار كەلكۈنى غەزەپنىڭ ھەممە يەردە.
 يۈرەر مايسەم قاتمۇ - قات تاغ ئىچىدە.
 ئالتە نەپەر نەۋكىرى داغ ئىچىدە.
 ھەر بىرىنىڭ پەرھاتىگە كويىگىنى بار،
 چىن دىلىدىن ئارزۇلاپ سۈيىگىنى بار.
 يارى بىلەن كۆرۈشكەي ئامان بولسا،
 قاراڭچىلار يوقالغان زامان بولسا!
 پەرمان قىلدى ئەسسىتۈل جامائەتكە،
 نۇرمان ئۈچۈن تاغابىل بۇ داپەتكە:
 دىۋاندىن تويغان دۈشمەنلەر كېلىۋەرسۇن.

تۈۋە قاراڭاي جايىناماق قىلىۋەرسۇن.
 دۈشمەنلەرنى قىلىمىز چوقۇم يەكسان.
 بىزدە بىر چوڭ قورال بار، بۇدۇر ۋىجدان!
 چېكىنمەڭلار ھىچقاچان مەردانىلەر.
 ۋەتەن ئۇچۇن جان پىدا پەرۋانىلەر.
 ئانىلىلى كۈرەشكە تېرىك جانلەر،
 دەريا دەريا ئاقسىمۇ مەيلى قانلەر...
 بۇ ۋەزىدىن پۇخرالار كۈچكە تولدى،
 ئېزىز جاننى ھەم پىدا قىلار بولدى،
 كۈتۈرۈلدى ئاسمانغا شۇندا چۇقان،
 زىل - زىل قىلدى زىمىننى قەھرى گۈلخان.
 خاتىرجەم بول ئەسلىمۇل سەركەردىمىز،
 بۇيرىغىڭدىن چىقمايمىز ھەر يەردە بىز،
 — ئەركىن ھايات پەقەتلا كېرەك بىزگە،
 ۋىجدانىمىز جەڭلەردە يولەك بىزگە،
 — بۇ دۇنياغا بىر قېتىم تۇغۇلدۇق بىز،
 نە سەۋەپتىن زۇلۇمغا بوغۇلدۇق بىز؟
 — باش ئورنىغا قان ئاقتى كۈزىمىزدىن،
 ھىچ يانمايمىز بۇ قەسەم سۆزىمىزدىن،
 — قۇربان بولساق قالمايدۇ ئارمادىمىز،
 ئەسكە ئالار كەلگۈسى ئەۋلادىمىز.
 جەسىدىمىز ئايلىنار گىيىلارغا،
 قېنىمىزمۇ ئايلىنار سىلالارغا...
 سىمىل ئىچى ئادەملەر سانچاق - سانچاق.

تىزىلغاندەك گويىكى يېڭى مۇنچاق.
 پۈتۈن پۇخرا زەمەردەست ئالغان قورال.
 قىلچىلارنىڭ بىلىمى قانۇر پال - پال -
 پولات قالغان بىر مەدى يالغانلارغا.
 ئېزىز جاننى ئالغانغا ئالغانلارغا.
 جەڭ مەشىقى ھەر جامدا قىزىپ تۇردى -
 نەتىجىنى مېزىلار يېزىپ تۇردى.
 بۇ كۈنلەردە رولى چوڭ قاسىمجاننىڭ.
 يار ئەتىقىدا گۈلخانە پەھىمجاننىڭ.
 پات پۇرسەتتە كەلسىدى، ياخشى كۈنلەر -
 يەر يۈزىدىن يوقالسا قارا تۈنلەر.
 لېكىن ياۋنىڭ ھەر قاچان پەيلى يامان -
 بۇ پەيلىدىن بولمىدى ئەلۈ ئامان.

2

كەينى باشلاي كەتپەن ئامانەتتىن،
 غەرب ياخشى باشلانغان پالاكەتتىن.
 قوشۇن ئارتىنى ئاشتۇڭ ھەيئەت بىلەن -
 دەر غەزەپتە دولقۇنلاپ قالدى نۇمەن.
 كۈنلەر ئوتۇپ ئارىدىن ھەپتە ئوتۇپ،
 ئاشتۇڭنى كاتىخەي ئالدى كۈتۈپ.
 بۇ ئىككى باش تېپىشىپ ئورمانلىقتا،
 (كىشى كۆرمەس ئەپلىكەرەك چاتقانلىقتا) -

سوھبەتلەشتى ۋە يەنە تۈزدى پىلان،
 قان شورىماق بىلغاندەك خۇددى پىلان.
 بۇ سوھبەتتە كاتىخەي مەيۇس ئىدى،
 ناشتۇڭغا يالۋۇرۇپ مۇنداق دىدى:
 دۇڭچىتۇرپانلىق ئاجايىپ جايىل ئەلدۇر،
 جەڭ كۈنلىرى يولۋاسقا مايىل ئەلدۇر،
 بەش يۈز نەۋكەر ئەكەلدىم ئۆتكەن چاغدا.
 قىزىقەتتى ھەممىنى قالدۇرماڭدا.
 كۆرسەتمەسەك بولمايدۇ پەم - پاراسەت،
 گەر قاراملىق قىساقلا بار پالاكەت.
 ئات ئۈستىدە ئەرلىرى شۇڭقار ئىكەن،
 ئاتلىرىمۇ گىياكى تۇلپار ئىكەن.
 قىياچ تۇتسا قالسىز ھەيران بولۇپ،
 ئاخىر يەنە كەتمەيلى ۋەيران بولۇپ.
 چىقارمىسۇن بۇ خەلق يېلەمىزنى،
 ئىشلىتىيلى ھەر ئىشتا ھېلەمىزنى.
 جانابىڭىز ئەقىللىق مەشھۇر كىشى،
 چەنلۇڭ خاننىڭ ياراملىق بىر سىردىشى.
 باردۇر بەلكى سىزنىڭمۇ پىلانىڭىز،
 تاغنى تالقان قىلغۇدەك ئىرادىڭىز؟...
 سوز باشلىدى ناشتۇڭ كۈڭلى قارا،
 بۇندا باردۇر ئاجايىپ نەپىسى بالا:
 «بىز تۇرغاندا قانچىلىك پۇخرا دىگەن،
 بىزدە كوپتۇر، زەمبىرەك، ئوقيا دىگەن.

ھەپتە ئىچىرە بۇ ئىسيان گۇمران بولۇر،
 ئىسيانچىلار قاتلىرى قىيان بولۇر.
 ئىسيانچىلار جەم بوپتۇ شەھەردىلا،
 شەھەردە تىلىك جەڭ باشلايى سەھەردىلا.
 شەرق ياقىتىن سىز پەقەت ئۇسسۇپ كىرىڭ،
 ئۇدۇل گەلگەن يەر بىلەن بوسۇپ كىرىڭ.
 ھەممۇ كىرەي غەرىپتىن ئانمان - تالمان،
 ئەسەتۇلغا قالمىسۇن قىياچە ئىمكان...
 كانىخەيمۇ سۆزلىدى شۇندا كۈلۈپ،
 ئولچىلارنى ئالايلى تۈتۈككە بۆلۈپ.
 چەنلۈك خانغا بەرمىسەك زادى بولماس،
 ئاڭلاپ قالسا بىزلەردىن رازى بولماس.
 ئۇندىن قالسا ئولچىنى مىگرۇي ئالسۇن،
 ئىككىمىزگە ئالغىنى ئەڭلا قالسۇن.
 چىچاڭلىدىن داشىتۇك مۇنداق گەپكە،
 قاپاق تۈرۈپ ھەم كەلدى دەر غەزەپكە:
 «كەلسە كەلمەس گەپلەرنى قىلمۇەرىڭ،
 خالىغانچە مۇقامنى چېلىمۇەرىڭ،
 ئۆزۈڭگەن چەڭدە بار تېخى گۇنايمىز،
 ئۈستىمىزدە نىسبىدۇر جازايىڭىز،
 ئاۋال باشقا ئىسپاننى بېسىش كېرەك،
 باشچىسىنى دۇلارغا ئېسىش كېرەك،
 ئولچىلەرنى بولۇشمەك نەس گەپ ئەمەس،
 ھىساپ بىلەن پۇلغىلا قىلماڭ ھەۋەس.

مۇندىن كېيىن سۆزلىشىڭ گەپنى تولا،
 غەلىبە قىلغان كۈنلىرى بىر گەپ بولار...
 ئىككى بىرى سۆزلىشىپ كۈن پالاقچى،
 چولپان خاتا سوقۇشتى تان ئاتقەچە،
 بىر بىرىنى بۇ قىتىم بايلىماقچى،
 ئەپ تاپىلا توھمەتنى چاپلىماقچى.

ساقى مەنى شۇ دەمدە زاپاس غەلىبە
 كى پېتىنى بۇ غەلىبە خالاس قىلغىن.
 سۈنۈپ قالدى تۇتقۇنغا ئەل بىچارە،
 بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىم پارە پارە.

ئون بەشىنچى باپ

يالقۇنلۇنۇپ تۇرماقتا شەھرى بەر بەر.
ھۆكۈرەيدۇ شىر مىسال ئىنە مولچەر.
تىيانشانمۇ شۇ كۈندە پەرىشانىدۇر.
ئون چاقىنىغان كۈزىدە باغرى قاندۇر.
توشقان دەريا چىشىلىدى لەۋلىرىنى،
كىمگە ئېيتار مۇڭلىنىپ ئۇ سىرىنى؟
گىيالارمۇ ھەم تۇرار بويۇن قىسىپ،
نەۋ باھارەۋ كۈلىمىدى مۇنچاق ئېسىپ.
قالساچىلار بۇ ئىشتىن ھەيرانىدۇر،
ئۇۋىسىنى كۈرەلمەي ۋەيرانىدۇر.
چىل بورىلەر ھەرباندا ھۇلاپ يۈرەر،
كورۇپ قالسا تېرىك جان دەرھال سۈرەر.
قالدى خەلق پۇتۇنلەي قورشاۋىدا،
ھەممەسىلا ئولۇمنىڭ گىرداۋىدا.
سىرىتىن خەۋەر ئۇقۇمىدى بىرمۇ كىشى،
سېپىل سىرتى چىغىسىلا يوقتۇر بېشى.

دۇشمەن كۈندە سېپىلنى بوسۇپ باقتى،
 قارغۇ چاشقان مىسالى ئۇسسۇپ باقتى.
 ھەر ئامال قىپ كىرەلمەي ئىچكىرىگە،
 تاپا - تەنە قىلىشتى بىر - بىرىگە.
 ھىچ قالغىدى ئويلانغان چارە - تەدبىر،
 ئىشلىتىلدى قانچىلاپ ھېلە - مىكر.
 ئەلەم ئۇستى ئەلەمدۇر ناشتۇڭغا،
 ماختىنىپمۇ كەلمەدى ئىشى ئوڭغا.
 ئىسيانچىلار ھەر مىنۇت ھۇشيار بولدى،
 كۆزلىرىدىن ئۇيغۇمۇ بىدار بولدى.
 تەپسۇس يىلىڭ ھەم جۇلجۇل ئۇستى - بېشى،
 قاتتىق - قۇرۇق، غورىگىل يىگەن ئېشى.
 شۇنداقتىمۇ رەھمەتۇل سەردارى بار،
 تەنگە ماددا كېسەلگە شىپاسى بار.

2

شۇڭقار بولۇپ تاغلاردىن ئايلاڭ قەلەم،
 ھايىسخاننىڭ دەردىدە چەكتىم ئەلەم.
 سېغىنغاندۇر قانچىلىك ئۇ يارىنى؟
 كىمگە ئېيتار مۇڭلىنىپ ئاھ زارىنى؟
 نەئەيلەيىن يۇرگى مىڭ پارىنى؟
 نەئەيلەيىن كۆزلىرى خۇمارىنى؟
 بۇلبۇل ئىدى بىر چاغدا باغ ئاراسى،

دۇلدۇل بولدى شۇ كۈندە تاغ ئاراسى -
 بولدى ماكان ئەجىبا تاغ ئوڭكۇرى،
 تۇشمۇ - تۇشتا ھېۋلىشىپ يۈرگەن بورى،
 شەھەر بىلەن ئالاقە ھەم تىزىختىدى،
 نىم بولغاننى تىڭ - تىڭلاپ ھېچ ئۇقمىدى -
 زادى قانداق بولغاندۇر ئەرلەر ئىشى؟
 ئۇزۇلدۇمۇ تاۋۇزدەك ۋە يا بېشى؟
 ئوڭكۇردە سۇ ئەجەپ قىس بولۇپ كەتتى..
 بەزى بىرلەر ئاچلىقتىن ئولۇپ كەتتى.
 تەڭدى كېسەل مۇشتۇمدەك بالىلارغا،
 ئەلەم ئۇستى ئەلەمدۇر ئانىلارغا.
 لېكىن مايسەم تىنىمىمىز پەرۋاندىدۇر،
 بىر نەپەر قىز — ئەل ئۇچۇن - مىڭ دانىدۇر -
 قايان بارسا ھەمراڧۇر ئالتە نەۋكەر،
 تەڭ كېلەلمەس بۇلارغا قانچە خۇمپەر،
 ئۇچراپ قالغان چىرىكلەر ئولگەي تامام،
 ياراقلىرى بۇلارغا سوۋغا - سالام.
 مۇمكىن ئەمەس بۇ توپتىن قېچىپ كېتىش،
 مۇمكىن ئەمەس يا يەرگە پىتىپ كېتىش.
 شۇنداق ئۇستۇن يەتتە قىز ماھارەتتە،
 شۇنداق كۇچلۇك يەتتە قىز جاسارەتتە -
 بۇ بىر سىرنى چىرىكلەر بىلەلمىدى،
 بارغانسېرى بىمالال يۈرەلمىدى.
 بۇ مەرگەنلەر پەرىمۇ ۋە يا ئىنسان،

چىرىكلەرنىڭ بۇ ئىشقا ئەنلى ھەيران؟!

× × ×

ساقى سۇنغىن بۇ قېتىم خوشلۇق شاراپ،
كەل ئىچىنىلى سىردىشىپ، تۇرما قاراپ.
بىرىكلەيلى ئەلدىكى جاسارەتنى،
بىرىكلەيلى ئاجايىپ ماھارەتنى.

ئون ئالتىنچى باب

1

شۇنچە قاتتىق جەڭ بولدى كۈنۈم - كۈنۈم.
تاپالمىدى چىرىكلەر قىلچە ئۈنۈم.
سېپىل باغرى جەسەتكە تۈلۈپ كەتتى،
ئادەم قېنى دەريادەك بولۇپ كەتتى.
كۈنۈم شۇندا كەچ كىرىپ قالغان ئىدى،
كاتىخەيگە ئاشتۇڭ مۇنداق دىدى:
«ئەي، كاتىخەي كەلمىدىڭ ھىچبىر كېرەك.
بولالمىدىڭ پېقارغا ھەم يار يولەك.
پۇتى كويىگەن تۇخۇدەك يۈرمەكتىسەن،
چەكەم جاپا، تاماششا كۆرمەكتىسەن.
نەۋكەرلەرنىڭ قورقۇنچاق ئاندىن بەتتەرە
شۇ كەيپىڭدىن بىزگىمۇ كەلدى خەتەر.
بەسلىشەمسەن ۋە ياكى مېنىڭ بىلەن،
ئېلىشىمەن ئاخىرى سېنىڭ بىلەن...»
كاتىخەيىمۇ پەيتىدە بەردى جاۋاپ،
قالغىنىغا چارىسىز ھالى خاراپ:

«باشتا يوغان سوزلىگەن جاناپلىرى،
 تارتىلدىغۇ نەچچە رەت تاناپلىرى!
 دىمىدىمۇ بۇ ئەلنى دجايل خەلق،
 چەك كۈنلىرى يولۋاسقا مايىل خەلق»
 قىلماق ئاسان ئېغىزدا پوچىلىقنى،
 كورسىتىش تەس ئەمەلدە نوچىلىقنى.
 سۇنى كورمەي ئوزلىرى ئوتۇك سېلىپ،
 ھەم قويدىلا ئولجىنى تەقسىم قىلىپ.
 نەۋكەرلىرىم ئاز قالدى ئولۇم يېتىپ،
 قىستاۋېرىپ شەيمانى قالدى كېتىپ،
 راست گېپىم شۇ تۈگىدى مەندە چارە،
 بولغانلىرىم بىر تىيىن مىڭ ئاۋارە ...»
 سېلىۋەتتى ناشتۇڭ ئىككى تەستەك،
 دەلدەگىمدى كاتىخەي گۇيا مەستەك.
 «قوش كوردىنەر قورققانغا بىلىپ قويغىن،
 تۇنجى جەڭنى نەزەرگە ئېلىپ قويغىن ...»
 جان ئاچچىقى كاتىخەي تۈكۈپ ياشنى،
 ناشتۇڭغا قول باغلاپ ئەگدى باشنى:
 «جاناپلىرى ئەزەلدىن دانا كىشى،
 گۇنا ئىكەن پېقىرنىڭ بۇ قىلمىشى.
 كەچۇرسىلە بۇ قېتىم گۇنايمىنى،
 كەچۇرسىلە مەندەك بىر مۇنايمىنى.
 پانا تىلەي ھەر ئىشتا ئوزلىرىدىن،
 بۇندىن كېيىن چىقمايمەن سوزلىرىدىن ...»

بۇ چاڭبالىنىڭ ئاخىرى مۇنداق بولدى،
بەزىلەرنىڭ كىزلىرى ئانغا ئىزدى.
كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇمغا ئۆتەك بولدى،
مەغلۇپ بولسا، مىگروپنى كۆتۈرەك بولدى.

2

يۈرمەكتەدۇر چىرىكلەر قىلچ بىلەپ،
قارغۇ چاشقان مىسالى ھەم تەمتىلەپ.
ياسالماقتا شوتىلار نەچچە يۈزلەپ،
كېتەمدىكىن شەھەرنى ئەمدى ئۈزلەپ؟
شۇنداقسىمۇ ھەركىنى زەپ سۇس ئىدى،
ئۆزى غەمكىن، كۆزلىرى مەيۇس ئىدى،
ئۆلۈم ھەر ۋاقىت بۇرنىغا بۇرار ئىدى،
قوسىغى ئاچ، تىتىرىشىپ تۇرار ئىدى.
توشۇپ قالدى ھاياسىز كۈتكەن سائەت،
بوسۇپ كىرمەك سېپىلگە بىر قىيامەت.
قانلار جەزمەن ئاقادۇر تاڭ سەھەردە،
جان قايغۇسى چىرىككە ھەممە يەردە.
بۇ ھۇجۇمغا ئاشتۇڭ باش قوماندان،
سەل قاراشقا بولمايدۇ ئەمدى بىر جان.
ئىسيانچىلار بۇ ئىشنى بولغان سېزىپ،
سېپىل باغرى لەخمىلەر قويغان قېزىپ.
ھەر بىر بىگىت بەتلىگەن ئوقيارىش،

ئەپەلەك، چايغا يوشۇرغان دىدارىنى،
 كېلىۋەرسۇن چىرىكلەر جاندىن تويىسا،
 قازا تاپقاي سېپىلگە قەدەم قويسا.
 بەشىنچى ئاي بېشىدا دۈشەنبە كۈن،
 سېپىل بويلاپ چىرىكلەر سەپتە پۈتۈن،
 بەلگە بەردى ئوق بىلەن باش قوماندان،
 شىددەت بىلەن چېلىندى ھەم بارابان،
 ھەررا! دىدى چىرىكلەر سېپىل تامان،
 ھوكۇرەمدۇ شۇ قەدەر توڭگۇز - قاۋان؟
 چىقىشماقتا شوتىدىن تاراقلىشىپ،
 بىر - بىرىگە يول بەرمەي پالاقلىشىپ،
 سېپىل ئۈستى چىرىككە تولۇپ كەتتى،
 ھەر تەرەپتە ۋاراڭ - چۇرۇڭ بولۇپ كەتتى.
 ئوت تۇتاشتى شەھەرگە ھاي - ھۇي دىمەي،
 ئىسيانچىلار ھەم تۇرار ھىچ غەم يىمەي،
 كۈرەلمىدى چىرىكلەر تىرىك جاننى،
 قاتتىق چۇقان قاپلىغان ھەممە ياننى،
 ئوت چاقنايدۇ ۋىزىلداپ ئوقلار ئۇچۇپ،
 چۈشكىنىدەك ئاسماندىن يۇلتۇز كۈچۈپ،
 چىرىكلەرمۇ قىلىشىپ جاننى پىدا،
 سېپىل ئىچىرە سىرىلدى ئارغامچىدا،
 چۈشەلمىدى بىرسىمۇ ساق - سالامەت،
 با بارمىكىن سېپىلدە بىر ئالامەت؟!
 چۈشكەنلەرنىڭ چۈشمەكتە ئولۇكلىرى،

غال - غال تىترەر ئۈستىدە تېرىكلەرى.
ئەييۇھەنناس! قانداقچە جامائەتتۇ؟
ئەييۇھەنناس! قانداقچە پالاكەتتۇ؟
چىرىكلەرنىڭ چۈيۈندەك قاتتى بېشى.
كۈز چاناقىتىن تاراملاپ ئاقار يېشى.
مەجبۇر بولدى قېچىشقا ئويلماستىن،
چىققىنىچە ئۈزىنى چاغلىماستىن؟
پاراكەندى شوتىدىن نوۋەت يەتمەي،
قېچىپ كەتسە بولاتتى بېشى كەتمەي.
ئىسيانچىلار ئوقلىرى گويا چاقماق،
بولغان ئىكەن چىرىكلەر راسا. ئاخماق،
غالجر ئىستەك ناشتۇڭ ۋاقتىتى،
بىر يېنىدا كاتىخەي كاكىرايتتى.
ئەلەم بولدى ئاجايىپ ناشتۇڭغا،
ئەگرى پاچاق، يەل ئۈپكە بېشى چوڭغا.
ئۇچكۈن ئوتتى ئارىدىن ھەسرەت بىلەن،
سالام يازدى مىڭرۇيگە ھورمەت بىلەن:
«سالام سىزگە ھورمەتلىك مىڭرۇي جاناب،
ئۇچتۇرپاندا ھالىمىز بولدى خاراپ.
ھىچ قالمايدى بىزلەردە ئەمدى دەرمان،
چېكىنىشكە بەرسىڭىز چوقۇم پەرمان.
ئىسيانچىلار راستىنلا «جايىل ئىكەن،
جەڭ كۈنلىرى يولۋاسقا مايىل ئىكەن».
قاين بارساق ئورمانغا تولۇپ كەتكەن،

چارلاپ چىققان نەۋكەرلەر ئولۇپ كەتكەن.
 چوڭدۇر - كىچىك ھەممىسى ئاتارمەنكەن،
 قوللىرىدا قېلىچ بار چاپارمەنكەن.
 ھايالدىماي بەرسەڭىز بىزگە جاۋاپ،
 توت بولمىسۇن كوزىمىز يولغا قاراپ...»

× × ×

ساقى سۇنغىن بۇ قېتىم تاتلىق شاراپ،
 نە تاتلىقكى كوڭلۇمگە شاتلىق شاراپ.
 مىڭ - مىڭ قەدەھ قىلغىنا ئەمدى تەييار،
 مەرتلەر بىلەن كۈتەرەي تەكرار - تەكرار.

ئون يەتتىنچى باب

1

ئەرزنامە سىكرۇيىگە يەتكىنىدە،
ھاك - تاڭ بولۇپ ھۈشىدىن كەتكىنىدە.
مۇنچاق - مۇنچاق تەرلىدى پاينەك بېشى،
ھەم ئاجايىپ چەشمىنىڭ غۇچىرىلىشى.
تاراقلىدى غەزەپتە ئوردا ئىچى،
قولغا چىقتى قوزۇقتىن ھەم قېلىچى.
ئەلچىلەرنى چاپقىلى قىللا قالدى،
شاپلاقلىرى قانلارغا ھەم بويالىدى.
كەلتۈرۈلدى شۇل زامان قەغەز - قەلەم،
بولمىغاندۇر ئومرىدە مۇنداق ئەلەم.
بۇ ۋەھىملىك ئەھۋالدىن بارار قاين؟
چەنلۇڭ خانغا پىكرىنى قىلدى بايان:
«ئايان بولسۇن بايانىم سىزگە شاھىم،
تەڭرىدىشى يوق، ئىززەتلىك قىبلى گامىم.
ھوكىمىڭىزگە بىزى سۇنماي ئۇچتۇرپانلىق،
ئىسيان قىلدى ئاجايىپ يەنە قانلىق.

شۇبۇ كۈندە باش قېتىپ ھەيرانە مەن،
 باسالماستىن ئىسياننى ۋەيرانە مەن.
 بۇ ئىسيانغا ئوزىڭىز چارى قىلىڭ،
 شەنىڭىزنى بۇ قېتىم چارى قىلىڭ...
 خېتى ماڭدى مىڭرۇينىڭ كۈن - ئۇن دىمەي،
 قانداق تۇرسۇن بۇ ئىشتىن ئۇ غەم يەمەي؟
 بۇ ئىسىپىدىن چەنلۇڭ خان تېپىپ خەۋەر،
 قىرماندانغا بۇيرۇدى: قىلغىن سەپەر،
 سىزگە تۇردى ئاتلىنىپ ئون مىڭ ئەۋكەر،
 ئىرادىسى بۇ جەڭگە خېلى قەيسەر.
 دىيارلىدى يۈزلىگەن توپ - زەمبىردەك،
 بۇ قوشۇننىڭ ھەيئەتى ئاسمان - پەلەك.
 بۇ قوشۇنغا ئاڭۇيىنىڭ ئوزى باشتۇر،
 بۇ قىرماندان ئاچايىپ باغرى تاشتۇر.
 ئات ئوينىتىپ قوشۇنلار يولدا كېلۇر،
 قېلىچ بىلەن تۇغ - ئەلەم قولدا كېلۇر.
 ھېچ گەپ ئەمەس بۇ كۈچكە ئۇچتۇرپانلىق،
 مىللىتى يېڭى بولغۇسى تېرىك جانلىق.

2

سېپىل ئىچىرە قايتىمەن كىناپەخانم،
 ئىسيانچىدىن قايغۇرۇپ يوق ئارامم.
 ئەسەمتۇل بەگ بىر كۈنى چاكا قىلدى،

لەختە - لەختە دىللارغا داۋا قىلدى:
«ئۇرغىدى دىللار قېتىدىن قەھرى - ۋۇلقانلار بۈگۈن،
يانمىدى ئىرادىسىدىن مەردۇ - مەردانلار بۈگۈن.

قوزغىلىپ چىقتى كۈرەشكە ھەق ئادالەت يولىدا،
جاننى ئەيلەپ پىدامىسلى پەرۋانلار بۈگۈن.

بىز قېلىپ سېپىل ئىچى بەردۇق قاۋانغا زەربىلەر،
ۋە لېكىن چوللەردە سەرسان يارۇ جانانلار بۈگۈن.

بەل سۇنۇپ كەتسە - كېتەرگىن سۇنمىغاي ئىرادىمىز،
ئارقىسىغا قايتۇرارىمىز كەلسە توپانلار بۈگۈن.

باغلىدۇق بەللەرنى مەھكەم جەسۇرانە روھ بىلەن،
ھەل بولۇر جەڭلەر ئارا خەلقىمىدە ئارمانلار بۈگۈن...»

سوزلىدىكى بىر پۇخرا تىلى بۇلبۇل،
كەيىملەرى ئاجايىپ ئىدى جۇل - جۇل:

«ئادەتدۇق، پەريات چەكتۇق يەتمەس ئىلاھقا زارىمىز،
قۇل بولۇپ زالىملىغا قالمىدى بىرمۇ چارىمىز.

بەرگۈسى يۇلغۇنلىغا ئاققان قىزىل قان رەڭگىنى،
يىل ئوتۇپ، ئەسىر ئوتۇپ ئۇشبۇ ئېزىز دىيارىمىز.

سېڭىمىز ياۋلارنى بىز ھەر - بىر خەتەردە تىك تۇرۇپ،
باش بولۇپ تۇرغان چېغى سىزچە ئۇلۇغ سەردارىمىز.

ئائىدۇق جاننى بۇگۇن تەخسىز ھاياتقا ئوق قىلىپ،
نامىمىز ئۈچمەس پەقەت كەتسەك ئولۇپ ھەم بارىمىز.

چىڭ نۇمۇس تەسلىم بولۇش - ئولمەي تىرىك ياۋ ئالدىدا،
يىنىز ئۈچۈن ئەڭ زور مەدەت قىلغان قەسەم - قارارىمىز.

بىر تەرەپتە پۇخرالار ئاچار مەجلىس،
بىر تەرەپتە چىرىكلەر قىلۇر خىرىس.
ياۋۇزلارنىڭ باشلىرى قېتىپ كەتتى،
باش - ئۈچى يوق ئويلارغا پېتىپ كەتتى.
تۇمشۇغىغا مۇشت يىگەچ بىر نەچچە رەت،
پېتىنالمەي ھۇجۇمغا چېكەر ھەم دەرت.
يا كەلمىدى مىكرۇيدىن تېزراق جاۋاپ،
ناشتۇڭنىڭ شۇڭلاشقا باغرى كاۋاپ.
ئۈمىت يىمىي ئۇزۇلدى كاتىخەينىڭ،
پىشانىسى شورمىكىن بىتەلەينىڭ؟

× × ×

ئايا ساقى قەدەھ تۇت رەھمەتتۇلغا،
مەنمۇ شۇ ئاپ بىر قەدەھ ئالاي قۇلغا.
سادا چىقسۇن جاراڭلاپ رۇمكىمىزدىن،
مالقۇننى كە، چاقنىغان قەلبىمىزدىن.

ئۈچۈن سەككىزىنچى باب

1

ناشتۇڭغا بىر كۈنى خەۋەر كەلدى،
قېتىپ كەتكەن بېشىغا خەتەر كەلدى.
يېقىنلاپلا كەلگەنمىش «يەتتە خۇمپەر»
كوك قەبرىدىن چۈشكەندەك يەتتە ھۆكەر.
ماكان قىلمىش جانگاللار ئاراسىنى،
دەل ئاتارمىش كورسە جان فاراسىنى،
ئوتتۇز نەۋكەر تەشكىللەپ بىر تاڭ سەھەر.
ئوزى باش بوپ ناشتۇڭ قىلدى سەپەر.
بۇلار كېلىپ جانگالغا ھاي - ھۇي دىمەي.
ئىلگىرىلىدى ۋە يەنە ھىچ غەم يىمەي.
يامانسۇننىڭ چېتىگە يەتكەن چېغى،
ئېنىق بۆلدى ئەجەلنى ھەم كورمىگى.
بەش چىرىگى يىقىلدى ئارقا - ئارقا،
غايىپ ئوقتىن ئۈزگىچە يوقتۇر سادا.
ددى شۇندا ناشتۇڭ نەۋكەرلەرگە:
«ئوت ئېچىڭلار بۇ ئەبلەخ، خۇمپەرلەرگە؟»

يەتتە پەلۋان ھايالسىز سۈرۈپ كەلدى،
ئات ئوينىمىتت بىلەكنى تۈرۈپ كەلدى.
شۇنچە دەھشەت باشلاندى قېلىچىۋازلىق،
ئوتتۇز مەرگەن يەتتىگە قىلچىۋازلىق.
ئارقا - ئارقا ئىرغىدى ياۋنىڭ بېشى،
ناشتۇڭنىڭ كۈچەيدى ھەم تەشەشنى.
«نەكەلدىمەن، — دىدى ئۇ — بولۇپ ئاخاق»
كۆز ئالدىدا قېلىچىلار چاقار چانماق،
كۆم بولغاندا ئون بەشى چىرىكلەرنىڭ،
كاناللاشتى پۇت قولى تېرىكلەرنىڭ.
— چېكىن! — دىدى ناشتۇڭ دەھشەت بىلەن،
بەدەر قاچتى بۇ كەسكىن پۇرسەت بىلەن.
خالخان چىرىك بولۇشۇپ ئالاقزادە،
نەكىرەتتى گاھ ئاتلىق، گاھ پىيادە،
بۇنىڭدىنمۇ بىر قىسمى يەر پېشىلدى،
بۇ زەربىدىن ئاتلىرى مۇڭگەشلىدى.
بۇ يەتتىسى يەتتە قىز قەھرىماندۇر،
— ەركەردەسى، پەرزات مائىسەخاندۇر،
مۇنداق باتۇر كەم چىقار قىز ئىچىدە،
ئون قۇياشنىڭ تەپتى باز ھەر بىرىدە،
قايسى ئەرنىڭ بەستى بار يەتتە قىزدەك؟
قايسى يەرنىڭ قىزى بار يەنە قىزدەك؟
ئەمدى گەپنى ئاڭلايلى ناشتۇڭدىن،
يۇ قېتىمدا چىقىمىدى ئىشى ئوغدىن.

يېتىپ كەلدى مىڭ تەستە بار گاھىغا،
تۇرۇپ بولماس بۇ مىنۇت پەريادىغا.
بايان قىلدى ئەھۋالنى يىغلىغانچە،
گەر يارسىمۇ قارىنى ئامال قانچە؟
«كېلىپ قالدى، — دىدى ئۇ، ئىشىم چەپكە،
قوراللىنىپ يۈز نەۋكەر تۇرسۇن سەپكە».
قوماندانلار بۇيرۇقنى بىجا ئەتتى،
يۈز نەۋكەرمۇ شۇ زامان يۈرۈپ كەتتى.
بارار ئىدى تاراقلاپ چىغىر يولدا،
مېلىتقىلىرى ئېسىغلىق، قېلىچ قولدا،
بۇ مەلىنىڭ بىپايان ئورمانلىرى،
قاتلام - قاتلام تاغ ئىدى ھەريانلىرى.
تىمىقىدى چىرىكلەر، سالىدى قۇلاق،
ھەم مېڭىشتى پەم بىلەن ئۇياق - بۇياق.
سىرلىرىمۇ ئوزگىچە بۇ ئېقىننىڭ،
كورۇنمەيتتى قارىسى ئىنىسى جىنىنىڭ،
شۇ چاغ قۇياش ئۇيۇققا پاتاي دىدى،
يۈز چىرىكنىڭ باشلىرى قاتاي دىدى.
شۇندا بوران كەلدىكى تىيانشاندىن،
قاپلاپ كەتتى ئىقلىمنى، چېڭى ئاندىن.
بىر قىيانىڭ باغرىغا چوكتى دۈشمەن،
تۈكۈلگەنچە كىرىپدەك مۈكتى دۈشمەن.
چاقتى چاقماق دەھشەتلىك گۈلدۈر - گۈلدۈر،
چۈشتى بىردىن يەر تامان كوكتىن مولدۇر.

مانا شۇ چاغ ئوق چىقتى ساداقلاردىن،
 بۇ چىققان ئوق كەلگەندۇر قاياقلاردىن؟
 چىرىكلەرنىڭ يەر چىشلەپ ئۇچتىن بىرى -
 بەدەر قاچتى جېنى ساق قالغانلىرى.
 تۇن يېرىمدا چىدىرغا يېتىپ كەلدى،
 قورقۇنچىدىن شەيمانى كېتىپ كەلدى.
 ناشتۇغغا ئەھۋاللار بايان بولدى،
 ھەسرەت چېكىپ يۇرىگى قانغا تولدى.

× × ×

مەي سۇن ساقى يەتتە قىز - پەرۋانىغا،
 يەتتى ئۇلار بۈگۈن بىر ئارمانىغا،
 كورسۇن مەينىڭ ئەكسىدە ئوز جامالىن،
 كورسۇن يەنە شاتلىقتا ئوز كامالىن.

ئون توققۇزىنچى باپ

1

يازغىن قەلەم ھەسرەتنىڭ ساداسىنى،
نەساداكى قان قىيان دەرياسىنى.
داگۇي كەلدى زەپ ھەيۋەت قوشۇن تارتىپ.
يېزىپ تۇردى ئەھۋالنى نەچچە كاتىپ،
مەسىلىھەتكە مىگرۇبىنى ئېلىپ كەلدى،
ئەكمەڭ لەشكەر كەينىگە سېلىپ كەلدى.
ئاۋال باشتا ئاقسۇنى ماكان ئەيلەپ،
ھىلە بىرلە بەگلىرىگە زۇۋان ئەيلەپ.
جاي - جايلاردىن چاقىردى يۇرت باشىنى،
ياغلىق بىلەن سۈرتۈپ ھەم كوز ياشىنى.
ئېغىز ئاچتى ئاھ ئۇرۇپ ھەسرەت بىلەن،
چەنلۇڭ خانىنى تىلغا ئېپ ھورمەت بىلەن؛
«تەبرىكلەيمەن سىلەرنى مۇتئەۋەللەپ،
خانغا سادىق، ئەقىللىق ئەي ھۆكەرلەر،
ھەممىڭلارغا شاھىمىز دىدى سالام،
زەپ بىرلىقتا شۇ كۈندە ئۇ بىر رام.

بىجا ئەتمەي بۇيرۇقنى ئۇچتۇرپانلىق،
 ئىسيان قىلدى ئەيمەنمەي تېخى قانلىق.
 دەرھال تەدبىر قوللانماي زادى بولماس،
 شاھىمىزمۇ بىزلەردىن رازى بولماس.
 زور كۈچ بىلەن ھەممىمىز تېپىپ ئامال،
 باستۇرايلى ئىسياننى قىلىپ قامال.
 قىلىپ بولماس ئۇلارغا رەھىم - شەپقەت،
 قالغانلارمۇ ھەم ئالسۇن بۇندىن ئىبىرەت.
 ئەگەر كىمكى بىزلەرگە بولسا سادىق،
 قانلىق جەڭدە ئالەمسا قىچە ھادىق.
 كۈتىرىمىز مەنەسپنى بىردەرىجە،
 خىجالەتسىز ياشايدۇ ئۇ ئۆلگۈچە.
 ئەي بەگلىرىم قانداقتۇ ئىپادەڭلار؟
 قانداق بولۇر بۇ جەڭدە ئىرادەڭلار؟...
 دىدى بىركىم: سىز بىزنىڭ قاناتىمىز،
 سىز سىز خارىدۇر جاھاندا ھاياتىمىز.
 دىدى بىركىم: خۇمپەرلەر جازا تاپقاي،
 ئەسلىمىزگە بەدبەخلەر قازا تاپقاي...

2

ئىسيانچىلار ھالىنى يازغىن قەلەم،
 چەكتى ئۇلار قانچىلىك دەردۇ - ئەلەم؟
 سىپىل بويلاپ يۇرۇدۇ ياۋ لەشكىرى،

ئولۇپ كەتتى خەلقنىڭ ئۈچتىن بىرى.
 كۈچەپ كەتتى ۋە يەنە ئاغرىق - سىلاق،
 ھەرچەھەتتىن بولمىدى ئەجەل يىراق.
 يەتتىنچى ئاي توققۇزى بىر تاڭ سەھەر،
 سېپىل تېشى چىرىكلەر، مىڭ قات كەمەر.
 ئوق ياغدۇردى سېپىلگە توپ - زەمبىرەك،
 كۆتىرىلدى چاڭ - توزاڭ ئاسمان پىلەك.
 كۆپ ئىمارەت ھەم بولدى كۆكۈم - ئالغان،
 مۇنداق جەڭدە ھاجەتسىز قېلىچ - قالغان.
 ئىسيانچىلار ھەم كەلدى دەرغەزەپكە،
 نوپ - توپ بولۇپ بولۇنۇپ ھەرتەرەپكە.
 بىر قانچە رەت سېپىلنى بۇسۇپ باقتى،
 دەريا - دەريا قانىلىرى يەنە ئاقتى...

ھەي سۇن ساقى ھەييامدەك ئىچەي بۇ رەت،
 جەڭ ئاراسى قانلارغا كېچەي بۇ رەت.
 ئوڭ يېنىمدىن ئايلانسۇن بۇلبۇل پەرى،
 سول يېنىمدىن ئايلانسۇن ھەم گۈل پەرى.

يەڭىرىمىنچى باب

1

ئوتۇپ دەھشەت ئارىدىن ئاران بىر كۈن،
شۇ بۇ كۈننىڭ كېچىسى دەل يېرىم تۈن.
دەرۋازىغا ياماشتى ئىككى كىشى،
گەر سېزىلسە يوق ئىدى مۇندا بېشى.
تاشقىرىغاچتى - دە، بولدى غايىپ،
تىترەپ كەتتى تەنلىرى ھەم ئاجايىپ.
كوردى شۇندا بىر كىمىنىڭ قاراسىنى،
كى ئاڭلىدى «كىم!» دىگەن، ساداسىنى.
غول كېتۈرۈپ ئىككىسى «ۋاي بىز» دىدى،
مانا بۇلار — شىرىپ بەگ، ساۋۇت ئىدى.
ھەيدەپ كەلدى ئاگۇپنىڭ ھوجىراسىغا،
قالدى مۇندا سوراقنىڭ بالاسىغا.
ئاگۇي شۇچاغ دەھشەتلىك ۋاقىرىدى،
ئىككى كۈزى ئەينەكتەك پارقىرىدى؛
— ئىشەنمەيمەن زادىلا ھەييار سىلەر،
گىزىكەلسە ئىسيانغا تەييار سىلەر.

ياخشىلىقنى كۈتۈشمە خىزمەت قىلماي،
 كېلىشتىڭمۇ يا مېنى كۈزگە ئىلماي؟
 — ئۈچكۈن ئىچىرە بېرىپتىمىز بىز بىر خەۋەر
 يالغان بولسا، بىزلەرگە كەلمەس زەپەر.
 شەرمەندىلەر زارى - زار ۋەدە بېرىپ،
 يالاش بىلەن سېپىلگە كەتتى كىرىپ.

2

تاڭ سەھەردە دۈشمەنلەر بولۇپ بىر سەپ
 ئىشقا چۈشتى قايتىدىن خۇددى يۈتكەپ.
 سېپىل بويلاپ خەندەكلەر ئويدى بۈگۈن،
 ئىل چېنىغا قاپقانلار قويدى بۈگۈن.
 تەھلىل قىلدى ئەھۋالنى ئىسيانچىلار،
 غەزەپ بىلەن سۆزلەيدى بىر قانچىلار:
 «ئابدۇت بولدى نىچۈككىم پىلاننىمىز؟
 ئە، بىلىندى دۈشمەنگە قارايمىز؟
 ۋە يا بارمۇ ئارادا يات بەندىلەر؟
 ئىنقىلاپنىڭ خائىنى شەرمەندىلەر...»
 ئەسەمتۇلدا بارئىدى زور جاسارەت،
 گاڭ ئىرادە، شەمشاتتەك قەددى - قامەت.
 كېچە - كۈندۈز سېپىلنى بويلاپ يۈرۈپ،
 تۈرلۈك - تۈمەن ئويلارنى ئويلاپ يۈرۈپ.
 تەييار قىلدى يېتەرلىك ئوزۇق - تالقان.

تەييار قىلدى مىڭلىغان قېلىچ - قالقان.
 جەسۇرلۇققا ئۈندەيتتى پالۋانلارنى،
 ئېزىجاننى ئالغانغا ئالغانلارنى.
 مەخپى يىغىن ئاچماقچى بۈگۈن كېچە،
 شامىدىن باشلاپ ھەتتاكى تاڭ ئاتقەچە.
 چاقىرىلدى قىرىق بىر نەۋكەر بېشى،
 قاسم باتۇر بەگلەرنىڭ ئىدى يېشى.
 ساۋۇت بىلەن شىرىپمۇ بار ئارىدا،
 دايم تۇرار بەگلەرنىڭ قاتارىدا.
 ھە دىگەندە ھۇ دەپلا يۈرگەن ئىدى،
 گاھى چاغدا بىلەكنى تۈرگەن ئىدى.
 راسا قاغاپ سۇچىڭنى، ئابدۇللا،
 چۈشۈرمەيتتى ئاغزىدىن ھەم خۇدانى.
 بۈگۈن بەگلەر غەزەپكە نولغان ئىدى،
 كى قەسەمىيات يىغىنى بولغان ئىدى.
 سائەت تۇرۇپ شىرىپ بەگ ھاجەت دىدى،
 ئەسەمتۈل بەگ دەرھاللا رۇخسەت دىدى.
 چىققىنىدا يۈگۈرۈپ سېپىل تامان،
 بىر يوپۇقتىن ھالقىدى دەل شۇ زامان.
 ياۋمۇ شۇندا ئەھۋالنى چاغلىۋالدى،
 بۇ خائىننى چەمبەرچەس باغلىۋالدى.
 يەرلىك بەگلەر ئارىسى غۇل - غۇل بولۇپ،
 كى چەرچەنلىك ئوسمان بەگنى مەسئۇل بولۇپ.

① ئوسمان بەگ - ئۈچتۇرپان دىھانلار ئۈزغىلىشنى باستۇرۇشقا قاتناشقان.

تاللىۋالدى يۈز نەپەر خائىن قوشۇن،
 پۇخرالارنىڭ جېنىغا زامىن قوشۇن.
 يېتىپ كەلدى بىر پەستە شىۋىرلىشىپ،
 بېسىپ كىردى ھەم ئويىگە پىتىرلىشىپ.
 ھەممىسىلا ئېتىلدى قاسم جانغا،
 يار ئىشىقىدا پەرھاتتەك باغرى قانغا.
 ئوي ئىچىگە شاقىراپ ئاقتى قانلار،
 ئاخىرغىچە ئېلىشتى قەھرىمانلار.
 كېتىپ قالدى قاسمجان شەيمانىدىن،
 كېتىپ قالدى ئەسەمتۈل ھەم ھالىدىن.

X X X

ئايا ساقى، مەي تۇتقىل بېھۇش بولاي،
 يار ۋىسالىن كۈرگىلى بىر قۇش بولاي،
 سەيلان فىلسۇن ئەرشىدە جانىم مېنىڭ،
 قىزىل گۈلگە رەڭ بەرسۇن قانىم مېنىڭ.

يىگىرمە بىرىنچى باپ

؛

چايقال ئاسمان، چايقالغىن توك يېشىڭنى،
ئەي زەپەر دەست تاغلىرىم — ئەگ بېشىڭنى.
تۇتقۇن بولدى تۇيۇقسىز، قوماندانلار،
ئەسىمتۇل باش ئوت يۈرەك قەھرىمانلار.
چۈنكى چىقتى بۇ قېتىم يېغى ياندىن،
تۈز كورلارنىڭ قىلمىشى ئوتتى جاندىن.
يالاپ چىقتى ئۇلارنى بىر توپ قاۋان.
قانغا تويدى بۇ كېچە ئەجداد - چايان.
مۇنداق دەھشەت بولمىغاي قىيىن - قىستاق،
نىمجانلارنىڭ كوزىدىن چاقار چاقماق!
ئەسىمتۇل بەگ يۈرىكى گويا يالقۇن،
دىدى يالقۇن: كوزۇمدىن يۇقال مەلئۇن!!!
دىدى بىرسى: قانسۇرلار تارت قولۇڭنى!
ئادەمىسمان يىرتقۇچلار تاپ ھۇشۇڭنى!
دىدى بىرسى: تىز پۈكۈش گۇنا بىزگە!
دېڭىز - ئوكيان تەڭ كەلمەس قەھرىمىزگە!...

كۆچنى يىغىپ قاسەمجان تۇردى مەردان،
غەزەپ ئىچىرە تېنىدىن چىقنى ھەم جان،
كېسك باشلار سازايى تاڭ سەھەردە،
كۆك يۈزىگە بۆلۈتلەر ياپتى پەردە،

2

سېپىل ئىچىرە گەپ ئۇڭلاڭ كىتاپخانلار،
نەھالەتتە تۇرغاندۇ باغرى قانىلار؟
سەردارلارنىڭ خەۋىرى يەتكەن چىغى،
ئېرىپ كەتتى ھازىدىن كۆزىنىڭ يېغى،
بەزى بىرلەر ئىشەنمىنى قۇلاغىغا،
ئاتتى موللاق غەزەپنىڭ قىيانىغا،
ياقا يىرتىپ بەزىلەر چەكتى پەردى،
ئاھا! چىقىدى تاشقىرى بولسا قانات!
ئاھا! بولمىدى ئەمدى نە قىلىش كېرەك؟
ياۋدىن جەزمەن بىر قىساس ئېلىش كېرەك؟
چىقتى يانا باش بولۇپ مەردانلەر،
ئەل ئىشىدا ئوت يۈرەك يەۋانلەر،
بوسۇپ باقتى نەچچە رات دەرۋازىنى،
چىرىك ھەيران كۆرۈپ ئەل ئەلپازىنى،
ئۇزۇنكەن باش گۈياكى سىينىڭ تېشى،
ئوتۇشمۇ تەس جەسەتنىڭ ئاتلاپ كىشى،
قىلدى بۇ جەڭ شىددەتلىك ھەپتە داۋام،

ئىسپات چالارتۇتقۇزغا چۈشتى تامام.
كەم دىگەندە ئون مىڭدۇر تۇتقۇن سانى،
ئەڭ دەھشەتلىك قەتئىي ئۇلار جانى.
بىز ئۇلارغا سېلىنىپ كۆپىنچە كەشەن،
سەپەر قىلدى ئۇلارغا مۇزات بىلەن.

3 نىمىسكە

سەزگەن چېغى يەتتە قىز جەڭ ھانىنى،
ھەممە ياققا يەتكۈزدى ئەھۋالىنى.
سەپكە چىقتى ئون ياشلىق بالىلارمۇ،
قېرى بوۋاي ئاق چاچلىق ئانىلارمۇ.
دىدى ئۇلار: يا ئولۇم ۋە يا كورۇم!
باشلا جەڭگە ھەي سەردار مايسە گۈلۈم!!!...
چىرىمكىلەرنىڭ ئالدىنى توسى ئۇلار،
تاغدىن كەلگەن كەلكۈندەك بوسى ئۇلار.
تاغلارنىمۇ تىترەتتى قىقاس چۇقان،
كۆك قەھرىگە تۇتاشتى غەزەپ گۈلخان!
شۇ غەزەپتە چىرىمكىلەر كەتتى ۋاپىساپ،
قەھرىمان ئەل دەرەزىدىن ئولۇپ مىڭلاپ.
يېقىنلاشپ كەلگەندە يەتتە ھۆكەر،
گاھ چىرىمكىلەر ئۆزىگە سالدى خەنجەر.
گاھلىرىنىڭ شۇ ئانلا چىقتى جانى،
گاھلىرىنىڭ تۇتۇلدى ھەم زۇۋانى.

بىراق قىزلار ھەم كەتتى شەيمانىدىن.
 ھېرىپ چارچاپ ئاچارچىلىق ئازاۋىدىن.
 شۇچاغ قورشاپ ياۋۇزلار چەمبەرسىمان،
 چاڭگال سالىدى قىزلارغا پەيلى يامان!
 ئىگىز تاغنىڭ ئۈستىگە چىقتى قىزلار،
 تارىخ بېتى بىر ئۈچمەس سالىدى ئىزلار.
 دىدى ئاسمان: چىق بۇيان قەھرىمانلار!
 يۇرتنى سۈيگەن زەبەردەست ئىزىز جانلار!
 دىدى يەرمۇ: كىر قوينۇم مېھرىبانلار!
 ساڭا خاستۇر ئەپىدى شەرەپ - شانلار!
 دىدى تاغلار: ئاستىمىدىن تۇتقىن ماكان!
 تاغ پەرىسى بولغايسەن ئاخىر زامان!
 دىدى دەريا: بېلىق بول ھەي قىزلىرىم!
 نىمەت بېرەي مىزىلىك ئېزىزلىرىم!
 دىدى ئورمان: بەستىڭگە تاشلاي سايە!
 ماڭا ئوخشاش كۆكەرسۇن گۈزەل غايە!

.....

X X X

ئايا ساقى مەي كەلتۈر زەم - زەم كەلتۈر،
 دېڭىز - ئوكيان بولسۇن جام — دەم - دەم كەلتۈر.
 دىسۇن قىزلار:

ئەلۋىدا!!!

ئاھا! ئەلۋىدا!!!

چىقسۇن ھەيۋەت جاراڭلاپ جامدىن سادا!

خاتىمە

ئۇنتۇش گۇنا ئۆتمۈشنى — نەسلىمىزنى —
شۇڭا يازدىم كىتاپخان يەتتە قىزنى،
چۈنكى ئۇنىڭ بىر شاھىد قەۋرىسى بار،
شۇ قەۋرىنى قوغدىغان نەۋرىسى بار،
تۇرسا ئۇنىڭ ئەل ئارا كۆپ ھورمىتى،
نىچۇك بايان بولمىدى قەغەز بېتى؟!
ئىزھار ئەيلەپ ئەجداتلار كەچمىشىنى،
تارىخ ئۆزى بايان قىپ ھورمىتىنى.
بۇ داستاننى يېزىشقا چۈرئەت قىلدىم،
ئېتىم ئورۇق، يول يىراق، مەدەت قىلدىم!
پەستە قويۇپ مۇشەققەت داۋامىنى،
كوردۇم ئاخىر يەتتە قىز ۋىسالىنى،
ئەۋلادىم بار مېنىڭمۇ شات — بەختىبار،
بەختىباردۇر بولغاچقا دەۋرىم باھار،
ئەۋلادىمغا سوزۇم شۇ: ۋەتەن سۇيىسۇن،
بۇسۇيگۈدە يۇرىڭى يېنىپ كويسۇن،
چۈنكى ۋەتەن تۇپرىغى بىباھادۇر،
ھەرچىمدىمى كىشىگە تۇتەيدۇر،
بۇ داستاننى يېزىشتىن مەقسىدىم شۇ،

تامچە بولسا دېڭىزغا مىرادىم شۇ.
ئاچىز ئىدى تەشۋىرگە تەلىم بىر ئاز،
ئەجرى قىلدى كۈچەتكە پىرىم ئۆسناز.
مىزە بەرسەم رىزادۇر مېنىڭ جانىم،
خۇۋسان بولسا كەچۈرۈڭ كەتايخاننىم!

1980 — 1984-يىل ئۆچتۈرپان قەشقەر.

七 女 传

(维吾尔文)

依布拉依木·库尔班著

责任编辑：阿·阿吉

喀什维吾尔文出版社出版

新疆新华书店发行

喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷

规格：787×1092毫米、1/32开本印张4

1984年5月第1版、1984年7月第1次印刷

印数：1 - 15000

统一书号：M10264——41

定价：0.32元

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جالالىدىن بەھرام

统一书号: M 10264 — 41

定价: 0.32元